

מ"ג שמות כ ב

יוצא מוויקיטקסט ב־11 באוקטובר 2024

מקרא

כתיב (נוסח הפסוק לפי [מהדורת וסטמינסטר](#)):

אנכי יהוה אלהיך אשר הוצאתיך מארץ
מצרים מבית עבדים לא יהיה לך אלהים
אחרים על פני

מנוקד (נוסח הפסוק לפי [מהדורת וסטמינסטר](#)):

אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִבַּיִת עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי.

עם טעמים (נוסח הפסוק לפי [מקרא על פי המסורה](#)):

אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִבַּיִת עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ
אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פְּנֵי

תרגום

↑↓ אָנָא יי אַלְהֵךְ דְאַפִּיקְתִּךְ מֵאַרְעָא
דְּמַצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדוּתָא לָא יְהוּי לְךָ אֱלֹהַּ
אַחֲרֵן בְּרַ מְנִי: אונקלוס
(תאג):

דְּבִירָא קִדְמָאָה כַּד הָוָה נְפִיק מִן פּוּם
קוּדְשָׁא יְהִי שְׁמִיָּה מְבָרַךְ הִי כְזִיקִין וְהִי
כְבָרְקִין וְהִי כְשִׁלְהוּבִיִּין לְמַפְדֵּי דִינוּר מִן
יְמִנִיה וְלְמַפְדֵּי דְאַיְשָׁא מִן שְׁמַאלִיה פֶּרַח
וְטִיִּיס בְּאַוִיר שְׁמִיָּא וְחֲזֹר וּמְתַחֲמִי עַל
מְשִׁירֵי תְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל וְחֲזֹר וּמְתַחֲקֵק עַל
לוֹחֵי קְיָיְמָא דְהוֹן יְהִיבִין בְּכַף יְדוּי דְמִשָּׂא
וּמְתַהֲפִיךְ בְּהוֹן מִן סֶטֶר לְסֶטֶר וּבְכֵן צְוּוּחַ
וְאָמַר עַמִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אָנָּה הוּא אֱלֹהֵכֹן
דִּי פֶרְקִית וְאַפִּיקִית יְתִכֹן פְּרִיקִין מִן אַרְעָא
דְּמַצְרַאִי מִבֵּית שְׁעָבוּד עֲבָדִיָּא: דְּבִירָא
תְנִינָא כַּד הָוָה נְפִיק מִן פּוּם קוּדְשָׁא יְהִי

ירושלמי
(ינחנ):

שָׁמִיָּה מְבַרֵךְ הִי כְּזִיקִין וְהִי כְּבַרְקִין וְהִי
כְּשֶׁלֶהוֹבִין דִּינוֹר לְמַפֵּד דִּינוֹר מִן יְמִינֶיהָ
וְלְמַפֵּד דִּיאִישָׁא מִן שְׁמַאלֶיהָ פֶּרַח וְטַיִס
בְּאֵוִיר שְׁמַיָּא חֲזֹר וּמְתַחֲמִי עַל מְשִׁירֵתְהוֹן
דִּישְׂרָאֵל וְחֲזֹר וּמְתַחֲקֵק עַל לִוְחֵי קַיִמָּא
וּמְתַהַפֵּיךְ בְּהוֹן מִן סֵטֶר לְסֵטֶר וּבְכֵן הָוָה
צְוֹחַ וְאָמַר עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא יִהְיִי לְךָ
אֱלֹהָא אֲחֵרָן בַּר מִינִי:

רש"י

עריכה
"אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - כדאי היא ההוצאה שתהיו
משועבדים לי (מכילתא) ד"א לפי שנגלה בים כגבור מלחמה
ונגלה כאן כזקן מלא רחמים שנא' ([שמות כד](#)) ותחת רגליו
כמעשה לבנת הספיר זו היתה לפניו בשעת השעבוד וכעצם
השמים משנגאלו הואיל ואני משתנה במראות אל תאמרו שתי
רשויות הן אנכי הוא אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים ד"א לפי
שהיו שומעין קולות הרבה שנאמר את הקולות קולות באין מד'
רוחות ומן השמים ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבה הן ולמה
אמר ל' יחיד אלהיך ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה
העגל וזהו שאמר ([שמות לב](#)) למה ה' יחרה אפך בעמך לא להם
צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים אלא לי לבדי

"מבית עבדים" - מבית פרעה שהייתם עבדים לו או אינו אומר
אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדים ת"ל ויפוך מבית עבדים

מיד פרעה מלך מצרים אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדים

"לא יהיה לך" - למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה העשוי כבר מנין שלא יקיים ת"ל לא יהיה לך (מכילתא)

"אלהים אחרים" - שאינן אלהות אלא אחרים עשאוּם אלהים עליהם (מכילתא) ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי שגנאי הוא כלפי מעלה לקרותם אלהות אצלו דבר אחר אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם צועקים אליהם ואינן עונין אותם ודומה כאלו הוא אחר שאינו מכירו מעולם

"על פני" - כל זמן שאני קיים שלא תאמר לא נצטוו על ע"א אלא אותו הדור (מכילתא)

מפרשי רש"י - לחץ על המילה "הראה" בצד שמאל להצגה

מפרשי רש"י

עריכה

גור אריה

עריכה

[1] כדאי היא ההוצאה וכו'. דאם לא כן למה תלה ביציאת מצרים, ולא אמר 'אשר בראתי שמים וארץ', אלא כדאי היא ההוצאה:

[ז] ולפי שהיו שומעין קולות הרבה וכו'. ולפיכך אמר "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", כי הוא לבד אשר הוציאם, ולא היו מסופקים בהוצאה, מפני שההוצאה היו ישראל - אל המוציא יתברך - לעם, כדכתיב (ויקרא כ"ב, ל"ג) "המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים", ואין שני אלהות לעם אחד. אבל נתינת התורה שייך לכל האומות, והקב"ה החזיר את התורה על כל אומות, וכאשר שמעו קולות הרבה היו מסופקים שמא הרבה אלקות נותנים התורה, כיון שהתורה שייכת אל כל האומות, שמא הרבה אלקות נותנים התורה, לכך אמר "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים":

[ח] ללמד סניגוריא וכו'. יש לתמוה בזה מה מועיל סניגוריא זאת, פשיטא אם היו ישראל טועים בזה, שהיו סבורים "אנכי ה' אלקיך" דוקא למשה נאמר ולא לישראל, הנה זה סניגוריא, אבל עכשיו כי ישראל לא היו טועים בלשון זה, ולפי האמת גם כן לא נאמר לשון יחיד בשביל שהיה מצוה למשה, דהא לא משה נצטווה, ולפיכך מאי סניגוריא. אבל כך פירושו, כי המצוות אינם לישראל מצד שהם פרטיים, שהרי לכלל ישראל ניתנה התורה, וזה תראה כי המצוה אינה לישראל רק בצד הזה. והנה כאשר כלל ישראל הם פרטיהם - כל אחד ואחד בפני עצמו, אף על גב שכאשר יתחברו ביחד יש בהם כלל, מכל מקום מציאות כל אחד ואחד בפני עצמו, אין זה כלל גמור, כי אם במשה, שנחשב משה לששים רבוא, כאשר נתבאר בתחילת הפרשה,

ולפיכך אמר כי המצוה היא בראשונה למשה בעבור שהוא שקול כנגד כל ישראל. ולא שיהיה פירוש "אלקיך" קאי על משה, אלא פירוש שהמצווה הוא לישראל מצד הכלל שהם עם ישראל, ולפיכך נאמר בלשון יחיד "אלקיך אשר הוצאתיך". לכך אמר משה "למה יחרה אפך בעמך" (ר' להלן לב, יא), כלומר עיקר התחלת המצוה הוא למשה כמו שאמרתי, כי שקול משה כנגד כל ישראל (רש"י לעיל יח, א), כי הוא שקול נגד ששים רבוא. אבל ישראל הם פרטים כל אחד ואחד, אין זה כלל גמור כמו שהוא במשה, ומאחר שהם עברו, ולא אני, אם כן עיקר הדבר קיים, ו"למה יחרה אפך בעמך". ופירוש זה עיקר כאשר תבין המצות שבאו לישראל, ותבין עם זה מדריגת משה עליו השלום. ותדע, כי משה ראשון לתורה ולמצות, ולכך היה קבלתו ראשונה לתורה ולמצות מפי הגבורה, והורישה לישראל אחר כך:

רש"י מנוקד ומעוצב

עריכה

אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם – כְּדֹאֵי הִיא הַהוֹצָאָה שְׁתֵּהִיּוּ
מִשְׁעַבְדִּים לִי. דְּבַר אַחֵר: לְפִי שְׁנַגְלָה בַּיָּם כְּגִבּוֹר מִלַּחְמָה
(שמות טו, ג), וְנִגְלָה כְּאֵן כְּזֶקֶן מְלֵא רַחֲמִים, שְׁנֹאֲמַר: "וְתַחַת
רַגְלֵי כְּמַעֲשֵׂה לְבַנְת הַסְּפִיר" (שמות כד, ז), זו הִיְתָה לְפָנָיו בְּשַׁעַת
הַשְׁעָבוֹד, "וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם" מִשְׁנַגְגָּלוֹ. הוֹאִיל וְאֲנִי מִשְׁתַּנָּה
בְּמִרְאֹת, אֵל תֹּאמְרוּ: שְׁתֵּי רְשׁוּיֹת הֵן; אֲנֹכִי הוּא אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ
מִמִּצְרַיִם וְעַל הַיָּם. דְּבַר אַחֵר: לְפִי שְׁהִיּוּ שׁוֹמְעִין קוֹלוֹת הַרְבֵּה,

שנאמר: "את הקולת" (שמות כ,יד), קולות באין מארבע רוחות ומן השמים ומן הארץ, אל תאמרו: רשויות הרבה הן. ולמה אמר לשון יחיד, אלהיך? לתן פתחון פה למשה, ללמד סניגוריא במעשה העגל. וזהו שאמר: "למה ה' יחרה אפך בעמך" (שמות לב,יא); לא להם ציית "לא יהיה לכם אלהים אחרים", אלא לי לבדי. מבית עבדים – מבית פרעה, שהייתם עבדים לו. או אינו אומר אלא מבית עבדים, שהיו עבדים לעבדים? תלמוד לומר: "ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים" (דברים ו,ט); אמר מעתה: עבדים למלך היו, ולא עבדים לעבדים. לא יהיה לך – למה נאמר? לפי שנאמר: "לא תעשה לך" (פסוק הבא), אין לי אלא שלא יעשה; העשוי כבר, מנין שלא יקיים? תלמוד לומר לא יהיה לך.

אלהים אחרים – שאינן אלהות, אלא אחרים עשואים אלהים עליהם. ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי, שגנאי הוא כלפי מעלה לקרותם אלהות אצלו. דבר אחר: אלהים אחרים, שהם אחרים לעובדיהם, צועקים אליהם ואינן עוננין אותם, ודומה כאלו הוא אחר שאינו מכירו מעולם.

על פני – כל זמן שאני קיים; שלא תאמר: לא נצטוו על עבודה ורה אלא אותו הדור.

רמב"ן

"אנכי ה' אלהיך" - הדבור הזה מצות עשה אמר אנכי ה' יורה ויצוה אותם שידעו ויאמינו כי יש ה' והוא אלהים להם כלומר הווה קדמון מאתו היה הכל בחפץ ויכולת והוא אלהים להם שחייבים לעבוד אותו ואמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים כי הוצאתם משם תורה על המציאות ועל החפץ כי בידיעה ובהשגחה ממנו יצאנו משם וגם תורה על החדוש כי עם קדמות

עריכה

העולם לא ישתנה דבר מטבעו ותורה על היכולת והיכולת תורה על הייחוד כמו שאמר (לעיל ט יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ וזה טעם אשר הוצאתיך כי הם היודעים ועדים בכל אלה וטעם מבית עבדים שהיו עומדים במצרים בבית עבדים שבויים לפרעה ואמר להם זה שהם חייבין שיהיה השם הגדול והנכבד והנורא הזה להם לאלהים שיעבדוהו כי הוא פדה אותם מעבדות מצרים כטעם עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים ([ויקרא כה נה](#)) וכבר רמזתי עוד למעלה (יט כ) טעם שני השמות הקדושים על דרך האמת וזו המצוה תקרא בדברי רבותינו (ברכות יג) קבלת מלכות שמים כי המלות האלה אשר הזכרתי הם במלך כנגד העם וכך אמרו במכילתא (בפסוק הבא) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני למה נאמר לפי שהוא אומר אנכי ה' אלהיך משל למלך שנכנס למדינה אמרו לו עבדיו גזור עלינו גזירות אמר להם לאו כשתקבלו מלכותי אגזור עליכם גזירות שאם מלכותי אינכם מקבלים גזירותי האיך אתם מקיימין כך אמר המקום לישראל אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אני הוא שקבלתם מלכותי עליכם במצרים אמרו לו הן כשקבלתם מלכותי קבלו גזרותי כלומר אחר שאתם מקבלים עליכם ומודים שאני ה' ואני אלהיכם מארץ מצרים קבלו כל מצותי ונאמרו כל הדברות כלן בלשון יחיד ה' אלהיך אשר הוצאתיך ולא כאשר התחיל להם אתם ראיתם וגו' אם שמעו תשמעו (לעיל יט ד ה) להזהיר כי כל יחיד מהם יענש על המצות כי עם כל אחד ידבר ולכל אחד יצוה שלא יחשבו כי אחר הרוב ילך והיחיד ינצל עמהם ויבאר להם משה זאת הכוונה בסוף התורה בפרשת אתם נצבים ([דברים כט יז](#))

"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" - כתב רש"י: "לא יהיה לך" למה נאמר, לפי שנאמר "לא תעשה לך" אין לי אלא שלא יעשה, העשוי כבר מנין שלא יקיים, תלמוד לומר "לא יהיה לך". וזו באמת ברייתא שנויה היא במכילתא ([באן](#)). ואם כן תהיה זו מצות לא

תעשה בלבד אזהרה למקיים ע"ג ברשותו, ואין בה מיתת בית דין, ולמה הקדים הקיום שהוא בלאו להשתחואה ועבודה שהם בכרת ומיתת בית דין.

ולפי דעתי שאין הלכה כדברי זאת הברייתא וכדברי יחיד היא שנויה, שכך שנינו בספרא ([ריש קדושים](#)): "ואלהי מסכה לא תעשו לכם" ([ויקרא ט, ד](#)), יכול יעשו לכם אחרים תלמוד לומר "לא - לכם", אין לי אלא לכם יכול הן יעשו לאחרים תלמוד לומר "לא תעשו" לא לכם ולא לאחרים, מכאן אמרו העושה ע"ג לעצמו עובר משום שתי אזהרות, משום "לא תעשו" ומשום "לא לכם". רבי יוסי אומר משום שלש, משום "לא תעשו" ומשום "לא לכם" ומשום "לא יהיה". הרי שר' יוסי יחיד במקום רבים הוא האומר כי לא יהיה לך אזהרה למקיים ע"ג, ולדברי תנא קמא אינו כן.

והנכון גם לפי הפשט שהוא מלשון "והיה ה' לי לאלהים" ([בראשית כח, כא](#)), "להיות לכם לאלהים" ([ויקרא יא, מה](#)), יאמר שלא יהיה לנו בלתי השם אלהים אחרים מכל מלאכי מעלה ומכל צבא השמים הנקראים אלהים, כענין שנאמר ([להלן כב, ט](#)) "זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו", והיא מניעה שלא יאמין באחד מהם ולא יקבלהו עליו באלוה ולא יאמר לו אלי אתה. וכן דעת אונקלוס שאמר: אלהא אחרן בר מיני. ודע כי בכל המקום שאמר הכתוב "אלהים אחרים" הכוונה בו אחרים זולתי השם הנכבד, ויתפוס זה הלשון בקבלת האלהות או בעבודה לו כי יאמר לא תקבלו עליכם אלוה בלתי ה' לבדו, אבל כשידבר בעשייה לא יאמר בכתוב "אחרים" חלילה אבל יאמר "ואלהי מסכה לא תעשו לכם" ([ויקרא ט, ד](#)), "אלהי מסכה לא תעשה לך" ([שמות יז, ט](#)), ויקראם כן בעבור שיעשה בכוונה להיות אלהיו, אבל בהם

אמר הכתוב "כי לא אלהים המה כי אם מעשה ידי אדם
ואבן ויאבדום" ([ישעיהו לו, ט](#)).

והנה הזהיר בדבור השני תחלה שלא נקבל לנו אדון מכל האלהים
זולתי ה', ואחר כך אמר שלא נעשה פסל וכל תמונה להשתחוות
להם ולא לעבדם בשום עבודה בעולם ולכך לא אמר "ולא
תשתחוה להם" כי הוא נסמך אל העשייה שמנע אותנו
מהשתחוות להם. והנה כלם אזהרות מעבודה זרה וכלן חייבי
מיתה, ואין בפסוק הזה אזהרה לעושה עבודה זרה שלא עבדם.
אבל למטה יזהיר מזה "אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם"
([להלן פסוק ט](#)), וכן "אלהי מסכה לא תעשה לך" ([שמות לד, ט](#)), "לא
תעשו לכם אלילים" ([ויקרא כו, א](#)).

וטעם "על פני", כמו "אם לא על פניך יברכך" ([איוב א, א](#)),
"ועתה הואילו פנו בי ועל פניכם אם אכזב" ([[[איוב ו כח](#)] שם ו, כח]),
יזהיר: לא תעשה לך אלהים אחרים כי "על פני" הם, שאני
מסתכל ומביט בכל עת ובכל מקום בעושים כן. הדבר העשוי בפני
של אדם והוא עומד עליו יקרא "על פניו", וכן "ותעבור המנחה
על פניו" ([בראשית לב, כב](#)), וכן "וימת נדב ואביהוא ויכהן אלעזר
ואיתמר על פני אהרן אביהם" ([במדבר ג, ג](#)) שהיה אהרן אביהם
רואה ועומד שם, ובדברי הימים ([א, כו, ב](#)) "וימת נדב ואביהוא
לפני אביהם ובנים לא היו להם". והנה אמר: לא תעשה לך
אלהים אחרים, שאני נמצא עמך תמיד ורואה אותך בסתר ובגלוי.
ועל דרך האמת תבין סוד הפנים ממה שכתבנו ([לעיל ג, ב](#)), כי הכתוב
הזהיר במעמד הזה "פנים בפנים דבר ה' עמכם" ([דברים ה, ג](#)),
ותדע סוד מלת "אחרים" ויבא כל הכתוב כפשוטו ומשמעו, וכן
רמז אונקלוס, והוא שנאמר "לא תעשון אתי" וגו' ([להלן פסוק ט](#)).

רבינו בחיי בן אשר

^{עריכה} **אנכי ה' אלהיך.** זו מצות הלב ואינו ספור כי אם מצות עשה שיוודה אדם ויאמין בלבו אמונה שלמה כי יש בורא נמצא אחד קדמון ואין עוד מלבדו, וכן מלת אנכי תורה על נמצא, והאל"ף בראש תורה על היחוד והקדמות ושאר האותיות כלן עשרות שהן מחלק האחד, ואם כן כל התיבה כלה מעידה על האחדות. ועוד מלת אנכי תעיד על אחד כי אחד עולה פ"א בחשבון מרובע, ועוד מלת אנכי כוללת כל אותיות שבתורה שהן כ"ב אל"ף משלש אמות נ' מי"ב פשוטות כ"ף מז' כפולות וזה כלל כל האותיות ונחתמה המלה ביו"ד שהיא מן הנעלמות.

ועוד אמרו במדרש כי יש במלת אנכ"י נוטריקון אנא נפשאי כתבית יהבית.

וראוי להאיר עיני הלב בארבע תיבות הללו הרומזות שהתורה נתנה בשם המיוחד. וכבר ידעת כי כל אנכי האמור בהקב"ה תרגם אונקלוס מימרי חוץ מזה. והזכיר שני שמות מדת הרחמים ומדת הדין שהמצוה הזאת יקראוה רבותינו ז"ל קבלת מלכות שמים, והמדות האלו הלא הם מדות המלך כנגד העם כי המלך יצטרך להעמיד הארץ במשפט שנאמר (משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ ויצטרך גם כן שיתנהג עמהם בחסד וכענין שכתוב (שם כ) חסד ואמת יצרו מלך וסעד בחסד כסאו, ואמר, **אשר הוצאתיך מארץ מצרים.** כדי לתת מופת על אלהותו וקבלת מלכותו מכל מה שראו בעיניהם והם יכולים להעיד עליו, והכוונה לומר חייבין אתם לי שתקבלו אלהותי עליכם ממה שראיתם בעיניכם האותות והמופתים הנכללים ביציאת מצרים. ומפני זה לא אמר אשר בראתי השמים והארץ כי לא ראו זה בעיניהם, ורצה להביא להם

ראיה על האלהות ממה שראו הם בעצמם בעיניהם. ועוד כי ההוצאה מארץ מצרים כוללת בריאת עולם שהנסים הנמשכים אחר ההוצאה ההיא רבים וממה שנשתנה הטבע בהם יתבאר מזה חדוש העולם כי עם הקדמות לא ישתנה דבר מטבעו כלל, ומפני זה אמר אשר הוצאתיך כי בודאי היתה ההוצאה מורה על החדוש ועל ההשגחה ועל היכולת שתקבלו עליכם אלהותי ומלכותי ושאהיה אלהים לכם ואדון עליכם ושתעבדוני אתם ותהיו עבדים לי כשם שהוצאתי אתכם מבית עבדים מבית המצריים שהייתם עבדים להם. או יאמר מבית עבדים שהאדונים שלכם היו עבדים שהרי המצריים בני חם הם שנאמר (בראשית י) ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען, ואתם עבדים להם, או יהיה לשון עבדים שם דבר וכאלו אמר מבית עבדות וכמוהו (שם ט) עבד עבדים יהיה לאחיו, שפירוש עבד לעבדות עולם, ואפשר לפרש עוד מבית עבדים מבית המזלות שהם עבדים לי וקרא את המזלות עבדים לפי שהם מלכים למה שלמטה מהם שהם ממונים עליהם ועבדים למה שלמעלה מהם, וירמוז כי היו ישראל ראויין לשהות עוד במצרים לפי משפטי הכוכבים והמזלות לולא ה' שהיה לנו שהשפיל הכח ההוא והוציאם בדרך הנס וזהו שכתוב (דברים ד) ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים לא אמר ממצרים מכור הברזל כי המשיל כח של מצרים אשר למעלה לכור הברזל שהיו ישראל ראויים שיותכו בו כברזל המותך בתוך כור, ואמר הכתוב כי הקב"ה הוציאם תחלה מאותו כור הברזל ואחר כך ממצרים זהו מכור הברזל ממצרים.

ספורנו

"אנכי" לבדי, הוא ה', הנותן מציאות, הקדמון, הנודע אצלך בקבלה ובמופת:

" אלהיך" ומקיים אני מה שקבלת עליך להיות אלהיך, בלתי אמצעי, ולכן לי לבדי תתפלל ואותי תעבוד, בלתי שום אמצעי: " אשר הוצאתיך מארץ מצרים" בפעולות מתנגדות לפעולות כל אמצעי שהם הטבע והמערכת, וזה כאשר קבלת באמריך אז זה אלי ואנוהו וכו':

" מבית עבדים" להסיר כל אונס, שאין עמו מקום לשום מצוה כתקנה:

דון יצחק אברבנאל

אנכי ה' אלהיך וגומר עד וכל העם רואים את הקולות וראוי לשאול בדברות האלה שאלות:

עריכה

השאלה הא' במספר הדברות אמרה תורה ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים וגומר והנה לא ימלט אם שנאמר שהם עשרה כפי מנין המצות שיש בהם או כפי המאמרים הגוזרים הנמצאים בהם או כפי מספר הדרושים שבהם ושקר שנאמר שהם עשרה כפי המצות כי הנה כפי דעת מוני המצות יש בדברות האלה י"ג מצות והוא מבואר בפסוקים. ושקר גם כן שהמאמרים הגוזרים אשר בהם עשרה כי הם באמת י"ח או יותר כמו שתראה מהם לא עשרה בלבד. ולא נוכל ג"כ לומר שיש בהם עשרה דרושים לפי שאנכי ולא יהיה לך עד אלף דור הוא דרוש אחד ומאמר מקושר יכלול שהוא ית' אלהינו שהוציאנו ממצרים ולכן לא יהיה לנו ולא נעבוד אלוה זולתו ואם היה כל זה דרוש אחד יהיו אם כן כל דרושי הדברות תשעה לא עשרה אם לא שנשים החמדה שני דבורים לא תחמוד אשת רעך ולא תחמוד בית

רעך אחד כמו שפירשו קצת מהמפרשים והוא דרך זר מאד אין ראוי לקבלו ואיך היו אם כן הדברות עשרה:

השאלה הב' באיכותיהם רוצה לומר שיהיו הדבורים האלה כלם ממין אחד. אם כלם מצות עשה מחייבות או כלם מצות לא תעשה שוללות ולמה באו בערבוביא. הא' מחייב אנכי ה' אלהיך הב' שולל לא יהיה לך וגומר. ואחריו שולל אחר לא תשא. ואחריו שני מחייבים זכור וכבוד. ואחריהם חמשה שוללים לא תרצח. לא תנאף. לא תגנוב. לא תענה. לא תחמוד. כי בהיות שכלם נתנו מרועה אחד היה ראוי שיהיו כלם באופן אחד. ואין ספק שכל אחד מהדבורים נמצ' מעשה ולא תעשה. כי אם אמר בשלילה לא יהיה לך הנה נשאר היחוד בחיוב ה' אלהינו ה' אחד ואהבת וגו' אם בא בשלילה דבור לא תשא הנה נשאר בחיוב ונשבעת חי ה' באמת ובמשפט ובצדקה. ואם בא השבת בלשון מחייב כבר מצינו השלילה לא תעשה כל מלאכה ואם בא כבוד ההורים בלשון מחייב הנה נשאר ומקלל אביו ואמו מות יומת שכחו כח השלילה ואם חמשת הדבורים אחרונים שבין אדם לחבירו באו בלשון שולל כבר אמרה תורה מאמר מחייב כולל אותם ואהבת לרעך כמוך ויקשה א"כ למה לא היו כלם ממין אחד מחייבים או שוללים ולמה הה' שהם בין אדם למקום מהם בחיוב ומהם בשלילה והה' שבין אדם לחבירו כלם בלשון שולל ולא אחד מהם מחייב:

השאלה הג' בעונשים למה לא היו הדבורים כלם שוים בענין להעונש והיה העובר על המצות לא יהיה לך ולא תשתחוה להם עונשם בכרת והעובר בלא תעשה לך פסל חייב מלקות שתיים. והנשבע לשוא לוקה שתיים. והמחלל השבת הוא בסקילה וכן המקלל אביו ואמו. והרוצח מיתתו בסייף. והנואף אשת איש מיתתו בחנק. וכן הגונב נפשות. והעונה ברעהו עד שקר אין לו עונש ידוע אלא ועשית לו כאשר זמם לעשות והעובר בלא תחמוד

אין לו עונש כלל לפי שאין בו מעשה ויש א"כ בעשרת הדברות מצוה אחת בכרת ושתים בסקילה ואחת בסייף ושתים בחנק ושתים במלקות. ואחת שאין בה עונש ידוע ואחת שאין בה עונש כלל והוא חלוף גדול:

השאלה הד' בסדרם והוא כי הנה כמו שאחז"ל חמשה הדבורים הראשונים שהם בין אדם למקום היו בלוח אחד. אנכי ולא יהיה לך לא תשא זכור וכבוד. והחמשה הנשארים שהם בין אדם לחבירו היה בלוח השני לא תרצח לא תנאף לא תגנוב לא תענה ולא תחמוד. ולפי זה היה ראוי שהחמשה דברות הראשונים יהיה כלם באמונות השרשיות יסודי התורה וכמו שבדבור הראשון בא העקר הראשון ממציאיות האל כדברי גדולי המחברים והמפרשים ובדבור השני בא היחוד הב' מאחדותו. כן היה ראוי שבשאר הדבורים ההם יזכור שאר העיקרים שהם יסודות התורה או יהיו בדברים מיוחסים כאלהותו יתב' כמו לאהבה את ה' ואהבת את ה' אלהיך ולהתפלל אליו כאמרו ועבדתם את ה' אלהיכם ולדבקה בו כמ"ש ובו תדבקון. ולהלוך בדרכיו כמ"ש והלכת בדרכיו. ולקדש שמו כמו שכתוב ונקדשתי בתוך בני ישראל. וליראה ממו כמ"ש ויראו ה' אלהיך תירא וליראה מן המקדש כמו שכתב ומקדשי תיראו. ולמה לא הזהיר על ברית המילה שהוא האות אשר שם בבשרנו ואין ספק שהמצות האלו כלם ודומיהם הם יותר הכרחיות בהישרת העם בלמוד אלהי מדבור לא תשא. ולמה לא הזהיר עליהן:

השאלה הה' בחמשה דבורים שהיו בלוח השני מהדברים שבין אדם לחבירו. מה ראה יתברך להזהיר על חמשה אלה בלבד ולא במצות אחרות שהיו יותר ראויות והכרחיות בתקון המדינה מאלה. אם האהבה לרעים ואהבת לרעך כמוך והיא מצוה כוללת. ואם שלא לגזול ולא לעשוק ושלא יונה איש את אחיו ומצות ועשית

הישר והטוב שהיא גם כן כוללת מצוות הרבה ולא תלך רכיל בעמך ולא תשנא את אחיך בלבבך ולא תקום ולא תטור את בני עמך וכן מצוות רבות אחרות שבאו בתורה ולא נזכרו בדברות והם יותר הכרחיות מלא תגנוב ולא תענה ולא תחמוד. ואם לאו לא תנאף באשת איש מדבר כדבריהם ז"ל יקשה למה לא הזהיר גם כן על שאר המצוות ולמה הזהיר על החמדה שהיא דבר שבלב ואין בו מעשה ולא הזהיר על הגזל וגם לא על הגנבה אם היא שלא תגנוב בגונב נפשות הכתוב מדבר כדבריהם ז"ל:

השאלה הו' באזהרתם וזה כי הנה בדרוש הראשון שהוא מענין האלהות נתן טעם וסבה במצות באמרו אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך ולכן לא יהיה לך. ונתן עונש לעובר עליה שנאמר פוקד עון אבות על בנים וגו'. ונתן שכר לשומר אותה באומרו ועושה חסד לאלפים והיה ראוי שיעשה כן בשאר הדבורים ואתה תמצא בדבור לא תשא שלא נתן טעם ולא שכר אבל בלבד זכר העונש שנ' כי לא ינקה ה' ובדבור השבת לא נתן שכר ולא עונש אבל נתן הטע' לבד שנ' כי ששת ימים וגו' ובדבור כבוד לא נתן טעם ולא עונש אבל נתן שכר באמרו למען יאריכון ימך. ובשאר הדבורים כלם לא נתן טעם ולא שכר ולא עונש. אבל אמר בקוצר מופלא לא תרצח ולא תנאף לא תגנוב וגו':

השאלה הז' בדבור אנכי בפרט כי אם היה שהזהירנו וצונו שנאמין במציאות הסבה ראשונה ית' כמו שהסכימו עליו הרב המורה והרמב"ן וזולתם כמו שיתבאר למה אם כן לא באה המצוה בלשון הנאות אליה והיה ראוי שיאמר האמן כי יש אלהים שופטים בארץ או שאני אני הוא ה' אלהיך או יאמר שמע ישראל אנכי ה' אלהיך כמ"ש באחדות והנה בשבת אמר זכור ובכבוד אב ואם אמר כבוד שהם לשונות יורו על המצוה. אבל אנכי ה' אלהיך הוא דמות ספור מה שקרה ואינו מורה על המצוה. ויקשה גם כן למה לא אמר אשר

בראתי שמים וארץ אלא אשר הוצאתיך. וכבר העיר עוד הר' חסדאי טענה להכריח שאין דבור אנכי מצוה להאמין שיש אלוה מצוי לפי שהמצוה תצטרף אל המצוה אותה ואם המאמר הזה מצוה היה מתחייב שיהיה שם מי שצוה אותה ותהיה אם כן מציאות האל קודמת בידיעה לאמונת מציאות האל והו' בתכלית הביטול והוכיח הרב הזה שכבר יראה מהוראת שם מצוה וגדרה שלא תפול אלא בדברים שיש לרצון ולבחירה מבוא בהם ולכן אם היו האמונות והדעות אין לרצון ולבחירה מבוא בהם יתחייב שלא תפול בהם שם מצוה. ואמנם שאין לרצון ולבחירה מבוא בהן הוכיחו במ"ב פ"ה מספרו בד' טענות עצמיות והוא ממה שיוכיח שאין הכוונה בדבור הזה להאמין במציאות האל ובפירוש הפסוקים ארחיב עוד הדבר הזה:

השאלה הח' למה בדבור הראשון זכר הכתוב שם יהו"ה ושם אלהיך ותואר אשר הוצאתיך ובדבור לא יהיה לך זכר השם המיוחד והאלהות באמרו כי אנכי ה' אלהיך ולא אמר אשר הוצאתיך ובדבור לא תשא זכר בלבד השם המיוחד ולא אמר אלהיך ולא אשר הוצאתיך כמו שאמר כי לא ינקה ה'. וכן בדבור זכור פעם יאמר שבת לה' אלהיך שני השמות ופעם שם ה' בלבד כי ששת ימים עשה ה' ולא אמר אלהיך ולא אשר הוצאתיך וכן בדבור כבוד לא זכר כי אם שם ה' בלבד. האמנם בכל חמשת הדבורים האלה שבין אדם למקום תמצא השם המיוחד בכל אחד מהם. אבל בחמשת הדבורים האחרים שבין אדם לחבירו לא נזכר בשום אחד מהם לא שם ה' ולא שם אלהים ולא אשר הוצאתיך עם היות שכלם נתנו מרועה אחד:

השאלה הט' באמרו פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים כי איך יהיה מהיושר האלהי שהבן ימות בעון האב. ואם היה אוחז מעשה אבותיו בידי הנה הוא בעונו ימות לא בעון

אבותיו. וכן אמר הנביא בן לא ימות בעון האב ועכ"פ נאמר שבענין ע"א כשהבן אוחז למעשה אבותיו יזכר עון אבותיו אל ה' וחטאת אמו אל תמח למה יחס הכתוב זה לענין הע"א בפרט כי גם בכל שאר העונות כשהבנים אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם יפקוד ה' על הבן עון אביו וכן נאמר למשה נושא עון ופשע וחטאה וגו' ואמר פוקד עון אבות והו' המוכיח שעל כל העונות ידבר ולמה אם כן לא זכרו יתב' בכל הדבורים אלא בדבור הע"א בלבד. ובכלל זה הספק למה אמר כאן על בנים על שלשים ועל רבעים ובמעשה העגל נאמר על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים:

השאלה הי' בדבור לא תשא והיא כי אם היה אסור השבועה לשוא ולשקר בעצם וראשונה לעד שקר היה ראוי שיזהיר על עדות השקר ועל השבועה לשוא כאחד כיון ששניהם משתתפים בחטא וכמ"ש בפרשת משפטים לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס ולא עשה כאן הכתוב ככה כי בדבורים הה' הראשונים שהיו בלוח אחד הזהיר על השבועה ובה' דבורים אחרונים שהיו בלוח האחרת הזהיר על העד שקר. ויש לשאול גם כן מה ענין אומרו כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא והיה ראוי שיאמר כי יכרית ה' או כי יאבד ה' וכדומה מלשונות העונש לא שיאמר כי לא ינקה כאלו היה ראוי שינקה אותו והודיע שלא ינקה:

השאלה הי"א בדבור זכור והיא למה לא הזהיר על מועדי ה' חג הפסח וחג השבועות וחג הסוכות וכ"ש ביום תרועה ויום הכפורים שהם ימים קדושים לה' והזהיר בלבד על השבת. והנה בפרשת אלה מועדי ה' נזכר ראשונה השבת אבל מיד נזכרו יחדיו אחריו כל שאר המועדים וכן בסוף פרשת משפטים ובסוף סדר כי תשא זכר השבת ומועדי ה' סמוכים אחריו:

השאלה הי"ב למה זה בחמשת דברות האחרונות שבין אדם לחבירו אמר לא תרצח לא תנאף לא תגנוב ולא אמר באחד מהם לשון רעך. אמנם בלא תענה ובלא תחמוד אמר מלת רעך לא תענה ברעך לא תחמוד בית רעך לא תחמוד אשת רעך. והנה כל העונות ההם הם רעות ומעשים מגונים מפאת עצמם ולא מפאת הרע המקבל אותם כל שכן שבכלם עם הרע ידבר ויקשה גם כן למה עשה בחמדה שני לאוים בית רעך ואשת רעך ולא כלל שניהם בלאו אחד:

השאלה הי"ג בעשרת הדברות בכלל וענינם כי הנה ההזמנות שהזמין הקב"ה לאותו מעמד הגדול והנורא והדברים ההם המבהילים בהרעשת שמים וארץ היה ראוי שיהיו כדי לבאר אל עמו ואל חסידיו דרושים עמוקים אלהיים אשר לאו שכלי בני אדם במחקרם ועיונם להשיגם על אמתתם כאלו תאמר איך יושפעו הדברים הרבים והמתחלפים מסבה אחת פשוטה בתכלית הפשיטות. ואיך נשפע מהנבדל הראשון הגלגל בהיותו גשם. ואם הגלגל הוא בעל נפש או לא ותכלית תנועות הגלגלים וסבותיהם ומספרם ויתר החקירות שנואלו יועצי חכמי היונים ושאר הפלוסופים בהשגתם. ואין כן עשרת הדברות שהראשון מהם שהוא יתברך נמצא והב' שהוא אחד ובלתי גשם מי לא ידע בכל אלה מפי המופת העיוני הברור וכן שיכבד אדם את אביו ואת אמו ולא ינאף ושלא ירצח ולא יגנוב ולא ירע את חבירו הם כלם דברים שהגם מבני אדם ידעם בשלמותם. כי הנה לא תמצא בדברות שום דבר מחודש ושהשכל האנושי לא יספיק לדעתו ויצטרך לנבואה להודיעו אלא מצות השבת וטעמה מחודש העולם ובריאתו הראשונה. והיה ראוי שיהיו כל שאר הדברות באותו ערך ומדרגה אצל השכל לא דברי' ממעשי' נהוגי' שהקל שבקלי' מבני אדם יפול בהם בהבטה ראשונה. והנני מפרש הפסוקים באופן יותרו השאלות כלם:

אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו' עד לאוהבי ולשומרי מצותי
ראיתי חכמינו הקדושים חדשים גם ישנים בלתי מסכימים בפירוש
עשרת הדברות האלה. כי הנה במכילתא דרשו דבור אנכי כמו
שכתב רש"י אני הוא שנגליתי על הים כגבור עושה מלחמה ואני
הוא הנגלה בסיני כזקן מלא רחמים ודרשו לא יהיה לך על עבודת
הפסילים שהיו כבר עשויים. ודרשו לא תשא אם שם ה' אלהיך
לשוא בנושבע על מה שהוא ידוע בעצמו הנקרא אצלם שבעות
שוא ודרשו זכור את יום השבת על שביתת היום השביעי לבד.
ודבור כבוד דרשו כפשוטו על כבוד ההורים ודרשו לא תרצח על
השופך דם נקי ולא תנאף בניאוף אשת איש בלבד. ודרשו לא
תגנוב בגונב נפשות כי הוא דבר הלמד מענינו. וכמו שלא תרצח לא
תנאף הם במיתת ב"ד כך לא תגנוב הוא בדבר שחייבים עליו
מיתת ב"ד. וכן פירש רש"י בפירושו. וגם הרב הגדול המימוני זה
דרכו בפירוש המצות האלה בחבורו הגדול אמנם הראב"ע פירש
לא יהיה לך על מצות האמונות הפרטיות. ופירש לא תשא זכור
כבוד לא תרצח כדברי מכילתא אבל פירש לא תנאף כולל לכל מיני
זנות ונאוף. ופירש לא תגנוב על גנבת הלב גם ממון ולא כלל בו
גנבת נפשות. ופירש לא תחמוד על הגזל ועושק ומרמה להיותם
מפני חמדת הלב ואמנם הרמב"ן פירש אנכי ולא יהיה לך במצות
אמוניות פרטיות כמו שאבאר אחר זה ושאר הדבורים על דרך
מכילתא ורש"י ובדבור לא תחמוד נטה לדעת הראב"ע. והרלב"ג
פירש אנכי ולא יהיה לך במצות אמוניות פרטיות גם כן ופירש לא
תשא על שבועת שוא ועל שבועת שקר. ופירש לא תנאף כולל
לכל העריות. ופירש לא תגנוב בגונב נפשות כדברי רש"י ולא
תחמוד בגזל ועושק כהראב"ע. הנך רואה חלופי דעותיהם בזה
ומעתה בני שמע בקולי הביטה וראה שבעשרת הדברות האלה
שישראל שמעו בסיני נמצאו שלש מעלות על כל שאר דברי
התורה האלהית ומצותיה. המעלה האחת מצד המדבר והיא
שהדבורים העשרה האלה לא שמעו אותם מפי נביא כשאר מצות

התורה שמשו קבלם מפי הגבורה וישראל שמעו אותם מפיו. כי הנה הדברות העשרה האלה האלהית דבר ויקרא ארץ לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו אמרם ואם אלהי השמים ואלהי הארץ עמדו רגליו ביום ההוא על הר סיני לדבר לעמו הדברים האלה דעו נא וראו כי נכבדות ידובר בם. והמעלה השנית היא שהתורה והמצוה ודברי הנביאים כלם נתנו מרועה אחד אבל לא לקבוץ אנשים רבים אלא לאיש אחד איש אחד אשר מלאו לבו להיותו שומע אמרי אל ומחזה שדי יחזה ועם היות שמשו נגש אל האלהים מכל ילוד אשה הנה אחד באחד יגשו קול לו קול אליו והאנשים אשר היו עמו לא ראו את המראה לא כאלה חלק יעקב בעשרת הדברות כי כל העם מקצה קטון וגדול שם הוא כלם יחד המה ראו מעשה ה' ויראו את אלהי ישראל מדבר מתוך האש. והיתה אם כן המעלה הראשונה מצד הנותן יתברך והב' מצד המקבל העם הרב ההוא. המעלה השלישית הוא שעשרת הדברות האלה בלבד מכל דברי התורה ומצותיה כתובים ע"י הקדוש ברוך הוא על שני לוחות אבנים כל כלי ברזל לא נשמע בהבנותם כי נגעה בם יד ה' ולכן החי יתן את לבו למה זה בחר ית' לכותבם בחרושת אבן למלאת והמכתב מכתב אלהים ולא צוה למשה מחוקק ספון שיכתבם על ספר ככל שאר דברי התורה אין זה אלא למעלת הדברים וליוקדם שהוא הגידם וכתבם כדי שלעד בצור יחצבון. על כן אמרתי שעשרת הדברות האלה הם מאמרים כוללים כל תרי"ג מצות שנתן הקדוש ברוך הוא לעמו ומפני זה רצה לאמרם בעצמו ולכל ישראל יחד ולכתבם על שני לוחות אבנים והיו אם כן עשרת הדברות האלה כאן במדרגת ההתחלות ושרשי יסודי התורה. וכתבו המקובלים שלכן באו בהם תר"כ תיבות לפי שהם תרי"ג במספר המצות הנכללות בהם. והשבעה הנותרות הם כנגד השבעה קולות שזכר במזמור הבו לה' בני אלים כי בז' קולות נתנה התורה. והמה הנזכרים בפרשה וכמו שכתב הרמב"ן וכבר הציץ על זה הרלב"ג

באומרו שהדברו' האלה הם כולללי המצו' כלם. אבל כאשר ירד לפירושו' בפרט ביאר קצתם כוללים וקצתם פרטיים כמו שזכרתי. וגם אני שמעתי שהגאון רב סעדיה הסכים בזה אבל הראב"ע הלעיג ממנו כדרכו שישתה לעג כמים. אמנם לדעתי הוא דעת ישר ובריא אולם. ועל כן באו באלה הדברות מלות משותפות הרבה כדי שיכללו מובנים רבים ומצות מתחלפות ואין לתמוה איך יכול מאמר אחד צווים ואזהרות רבות. כי הנה מצינו בדברים הטבעיים איכיות ראשונים שניים ושלישי' וסגולות ודברים נעלמים נמשכים אחרי צורותיהם לא ישיג האדם סבותיהם ואם בדברים שיפעל הטבע בחכמת בוראו הטביע בהם תועליות הרבה מתחלפים לא יכילם השכל האנושי כ"ש וכל שכן שיהיה בדברים המסודרים והנאמרים מהאלוה יתב' מעצמו וכבודו שאין ראוי שירוחק מהיותם כוללים פירושים והבנות מצות ואזהרות מתחלפות כי כמו שבתחלת הבריאה בדבר ה' שמים נעשו ובדבור אחד פשוט נבראו גלגלים הרבה וכוכבים רבים ומתחלפים ככה במתן תורה בכל דבור ודבור מעשרת הדברות יוכלו תעלומת חכמה ומצות הרבה ואני אעיר על דבר מזה בפירוש הדברות עם היות שלא אתעסק כאן להכניס כל תרי"ג המצות בהם מפני האריכות:

ואחרי הקדמתי זאת אומר ראשונה בדברו' שלא היה מספר' עשרה בערך המצו' שבהם ולא כפי הדרושים אלא כפי הדבורים ששמעו וההפסקות שהיו בין דבור לדבור. כי הם שמעו ראשונה דבור אנכי עד מבית עבדים ונפסק. ואח"כ שמעו דבור שני לא יהיה לך עד ולשומרי מצותי ונפסק. אח"כ שמעו דבור שלישי לא תשא עד את שמו לשוא ונפסק. אחר כך שמעו דבור רביעי זכור את יום השבת עד ויקדשהו ונפסק. אחר כך שמעו דבור חמישי כבד את אביך עד סופו ונפסק. אחר כך דבור ששי לא תרצח ונפסק. ולכן נמנה בדבור אחד עם היותו קצר המלות מפני ההפסק.

וכן דבור שביעי לא תנאף ודבור שמיני לא תגנוב. ודבור תשיעי לא תענה כל אחד דבור בפני עצמו בערך ההפסקות. ודבור עשירי לא תחמוד ולפי שבא מדובק וסמוך עם לא תחמוד השני עד וכל אשר לרעך. לכן נמנה כלו בדבור עשירי. ואין להרחיק ענין ההפסקות מפני מה שכתוב קול גדול ולא יסף ותרגם אונקלוס לא פסק כי אין כוונתו שלא היה הפסק בין פסוק לפסוק ובין תיבה לתיבה שא"כ לא יכלו להבין דבר אלא שלא היה שם הפסק בדבור אחר כ"ש שהפסוק ההוא יש לו פירוש אחר כמו שהודעתך למעלה ובמכילתא אמרו את הדברים האלה דבר ה' (רש"י שמות כ' ב') מלמד שאמר עשרת הדברות בדבור א' מה שא"א לבשר ודם לומר כן והקשו אם כן מה ת"ל אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלא מלמד שאמרם בדבור אחד וחזר ופרט כל אחד ואחד דבור בפני עצמו עד כאן. הנך רואה שעם היות שאמרו שכל הדברות נאמרו כאחד מפני התקשרותם ואחדותם בענין השלמות הזה לא כחשו שנאמרו גם כן בהפסקות והבדלי המאמרים והוא האמת. והותרה בזה השאלה האחת:

ואמנם למה לא באו כל הדברות בלשון מחייב או כלם בלשון שולל הנה הוא לפי שבאו כפי מה שחייב חומר הדברים כי בתחלה אמראנכי ה' אלהיך כדי להודיעם מי היה המדבר אותם וזהו לא יהיה אלא בשמות חייוביים ה' ואלהים ואשר הוצאתיך. ואמנם הדבור השני שהיה להזהירם מהע"א היה ראוי שיהיה מלשון שולל להרחיקם מהטעות ההוא. והנה לא זכר כאן מצות היחוד לפי שהיו המצות האלה שזכר מעשיות ולא תפול המצוה באמונות גם שמציאות האל ואחדותו יושגו במופת ועיון שכלי ולא היה צריך יתברך לאמרם בעצמו ולכן הזהיר על הע"א שהיה רוב העולם נמשך אחריה גם שבסוף הדבור אמר לאוהבי ולשומרי מצותי שהוא מאמר כולל למצות המחייבות אשר בעניני האלהות ואמנם דבור לא תשא בא בלשון שולל ולא מחייב לפי שהאזהרה היא

שלא ישבע לשקר ולא ישאהו על פיו לשוא כמו שיתבאר ועם היות שיוכל להשבע במשפט ובצדקה הנה המונע עצמו מהשבועה אינו חוטא ולכן הזהיר על החמור והכרחי והנזהר לא על הרש' ואמנם בשבת בא מצות עשה בלשון מחייב זכור את יום השבת לקדשו ונזכר בו גם כן מצות לא תעשה בלשון שולל לא תעשה כל מלאכה לפי שיש חיוב בשבת לקדשו ושלילה מלחללו. ואמנם כבוד אב ואם בא בלשון מחייב ולפי שחייב אדם לא בלבד שלא יקלל את אביו ואת אמו אבל גם שיכבדם ויעבדם ויועילם ולא הוצרך להזהיר שלא יקללם לפי שאם יכבדם כ"ש שלא יקללם. וגם שבאמרו למען יאריכון ימיך מורה שאם לא יעשה כן יכרתו ימיו. ואמנם כל חמשת הדבורים האחרוני' באו בלשון שולל לפי שהם דברים יגזור השכל עליהם ורובם נצטוו לבני נח ועל האדם במה שהוא אדם חיוב לעשותם. ואמנם החיוב הוא שהוא הצדקה ואהבת הריעים כמותו. הנה הוא שלמות יותר גדול לאדם והספיק הקדוש ברוך הוא באזהרתו שלא יעשה הבלתי ראוי כ"ש שגם המצות ההמה יוכלו כאן כמו שיתבאר. ואולי שלזה באו חמשת הדברות הראשונות בלוח אחד להיותם מצות שצוה הקדוש ברוך הוא לישראל לא עשה כן לכל גוי והחמשה אחרונות בלוח שנית מפני שנצטוו כבר בהם או ברובם אדם ובני נח והותרה בזה השאלה הב':

ואמנם בעונשיהם אין ראוי שנבקש שווי והדומו' בעונשי העוברי' על עשרת הדברות לפי שלא נזכר בהם עונש כלל לעובר עליהם ולא נאמרו מפאת העונש המיועד בהם כמו שכתב הרמב"ן אלא להיותם מאמרים כוללים מצות הרבה כמו שזכרתי הלא תראה שלא אמר בעובד ע"א שיהיה בכרת ולא בנשבע לשקר שילקה ולא במחלל את השבת שיסקל וכן בשאר לפי שלא נאמרו הדבורים ההם אלא מפני היותם הכרחיים בקנין השלמות לא להפחידם בעונשים ומה שנאמר פוקד עון אבות הוא להגיד חומרת

החטא ההוא שעד דור רביעי יבקשהו השם מהחוטא וכן בלא תשא אמר כי לא ינקה ה' לא להפחיד בעונש כי אם לדבר אחר כמו שיתבאר. ולכן אם היו עונשי העוברים על הדברות האלה בלתי שוים אינו מהבטל כ"ש שכבר ימצאו בעונשיהן כל מיני עונשי התורה מלקות כרת סקילה שרפה הרג וחנק ועונש בלתי ידוע ואזהרה בלי עונש שהיא החמדה והיה זה לתת לנו שורש אמתי שהזהיר התנא עליו באמרו הוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. למדנו זה מאשר יתברך בעצמו צוה על המצוה שעובר עליה חייב מלקות כמו שצוה על המצוה שהעובר עליה חייב מיתה. והותרה בזה השאלה הג'. וכבר זכרתי שלא באו בדבורים האלה מצות אמוניות כי לא יפול על האמונה שם המצוה וגדרה אלא מצות מעשיות ומפני זה לא צוה ית' שיאמינו עיקר תורתו ויסודותיה עם היות שכל הי"ג עיקרי שזכר הרב המורה בפירוש לפרק חלק כלם תלמדם מהדבורים האלה אם היסוד הראשון שהוא מציאות האל מפאת החומר והמצוה וזה כח הדבור הראשון אנכי ה' אלהיך. ואם היסוד השני מאחדותו מדבור לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. ואם הג' שאינו גוף למדנו מאמרו לא תעשה לך פסל וכל תמונה. ואם הד' שהוא קדמון וכל מה שזולתו מחודש בא באמרו כי ששת ימים עשה ה' את השמים וגו'. ואם הה' שראוי לעובדו בא באמרו לאוהבי ולשומרי מצותי. ואם הו' מנבואה בכלל. והז' מנבואת מרע"ה למדנו מענין המעמד. וכמ"ש היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי. ונאמר בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם כך יאמינו לעולם. ואם הח' מנצחיות התורה בא באמרו ועושה חסד לאלפים וגו'. ואם הט' שהוא תורה מן השמים הם היו העדים בדבר כי שמעו קול אלהים חיים מדבר ונאמר אתה ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם. ואם הי' שהוא ידיעת השי"ת וכן הי"א מהשגחתו בשכר ובעונש באו באמרו כי אנכי ה' אלהיך אל קנא פוקד עון אבות וגו' ועושה חסד לאלפים. ואם הי"ב שהוא מביאת

המשיח והי"ג מתחיית המתים בכללו גם כן באמרו ועושה חסד לאלפים כי הם החסדים אשר יעשה הקדוש ברוך הוא לקץ הימים אחרי אלפים מהדורות. הנה אם כן כל העיקרים שזכר הרב הגדול כולם יוכללו בעשרת הדברות. ומעניני נתינתם במעמד האלהי ההוא. ואמנם מצות האהבה לש"י ולהתפלל אליו ולקדש שמו ולהצדיק דינו והיראה מלפניו ויראת מקדשו ושאר המצות המיוחסות לעניני האלהות וכן מצות הפסח והמצה ואסור החמץ והישיבה בסכה ותפלין ומזוזה ושאר מצות התורה שהם כלם זכר ליציאת מצרים וכן דין הבכור והמעשר תרומה וחלה שהם כמו הבכור אין ספק שכלם יוכללו בדבור אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וכן באמרו לאוהבי ולשומרי מצותי ולזה אמר בכנוי מצותי לרמוז על המצות האלהיות המתיחסות אליו יתברך ולפי שהיו רבות לא פירש אותם ונאמרו בדרך כלל בכללות הדברות האלה וכן דבור לא יהיה לך כולל המולך והאוב והידעוני ובכלל כל מעשי כשוף כי הם כולם מיני ע"א. ושלא להתנבאות בשם אלהים אחרים ושלא להסית ולהדיח ושלא להקים פסל ואשרה ובו נכללים כל דיני ע"א וכליה ותשמישיה ולאבד שמה וכל הנטפל אליה ומלזבוח אליה ומעשות כמעשי עובדיה. ואסור כתיבת קעקע וקרחה ושריטה ולבישת שעטנו וכלאים כי הם כולם מדרכי הע"א כמו שביאר הרב המורה. וככה בדבור לא תשא יוכללו כל דיני השבועות ונדרים וחרמות ודיני הקדשות ודיני נזיר ושלא לברך את ה'. וכן בדבור זכור יוכללו כל מועדי ה' וקרבתיהם תמידין ומוספין כהלכתן וגם קרבן ראשי חדשים וקידש החדש המגביל עניני המועדים וסימניהם. ובדבור כבוד תוכלל ההכאה והקללה והיראה מפניהם והאמו' בקבלת הראשונים בפירוש התורה ומצותיה ובלא תרצח יוכללו כל המשפטים התלויים בדיני נפשות והכאות הגוף וזולתם ולא תנאף כולל כל משפטי העריות והביאות האסורות בהמה או זכור ושפחה חרופה ודומיהם שכולם בכלל ניאוף. ולא תגנוב כולל כל המשפטים התלויים במזון ומשפטי השומרים

והשותפים והאריסים ועולת המדות והמשקולות והשכנים וחלוקת הקרקעות ודיני הונאה וגזל וריבית ושכר שכיר ודומיהם שכולם הם להוציא ממון חבירו בדרך בלתי ראוי ולא תענה כולל משפטי עדים שקרים וזוממים ומוצי' דבה ודיני העדים ואיכותם. ולא תחמוד כולל כל מדות טובות ובו נכלל ואהבת לרעך כמוך ובכלל אסור שנאת חנם ועזר הטעינה והשבת האבדה ושלא יחבול רחים ורכב ושלא לענות אלמנה ויתום ושלוח הקן ואותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ולא תחרוש בשור ובחמור יחדיו כלם נכללו בלא תחמוד שהיא אזהרה כוללת על המדות הרעות וגם יוכללו שם מיני מאכלות אסורות כי הם סבה במדות הרעות ההן וכן מצות אחרות שנאמר בדרך כלל בכללי הדברות האלה והותרה בזה השאלה הדי':

ואמנם בחמשת הדבורים האחרונים שהיו בלוח השני אומר שנזכרו המה בלבד ולא זולתם. מפני שידיעת הדברים כשהיא על דרך הכללות מאד מבלי יחוד ופרטיות מה. אין השכל האנושי מסתפק בה. והנה מאמר ואהבת לרעך כמוך הוא סוג כולל מינים ופרטים הרבה. וראה ית' שהיה יותר טוב לזכור מיניו כי בזה תשלם הידיע' יותר. כי לא תשלם ידיעת מהות האדם באמרנו שהוא עצם או גשם שהוא סוגו הכולל. אלא באמרנו שהוא חי מדבר. והנה אם תהיה האהבה לרעים בשמירת החיות נכלל בלא תרצה. ואם תהיה בשמירת כבודו ואשתו נכלל בלא תנאף. ואם תהיה האהבה בשמירת ממונו שלא יונה ולא יגזול אותו נכללו בלא תגנוב להיותם דבורים כוללים. וכן מאמר לא תשנא את אחיך בלבבך. וכן ג"כ ענין השנאה אם בגופו או באשתו או בממונו וכל דבר הנוגע בו. ומאמר ועשית הישר והטוב הוא גם כן מאמר כולל המינים הנזכרים ולכך הקדוש ברוך הוא לא רצה להזהירם על הסוג הכולל מינים רבים כי לא תשלם בזה האזהרה הצריכ' לשלמות אלא המינים האחרונים. והנה זכר חמשת האזהרו' האלה לפי שהאדם

יחטא או יקנה שלמותו אם במעשה ואם בדבור ואם במחשבה וכמ"ש בפיך ובלבבך לעשותו. ולהיות המעשה הוא החלק היותר עיקרי זכרו ראשונה. אם בגוף כמו שזכרתי לא תרצה. ואם בכבוד אשתו לא תנאף. ואם בענין ממונו לא תגנוב ושלשתם הם במעשה. אח"כ הזהיר שלא יחטא לחברו בדברי שפתיו ועל זה אמר לא תענה וגומר. ואח"כ הזהיר שלא יחטא לו אפי' בהרהור הלב ומחשבתו לחמוד דבר מכל אשר לו. הרי לך מבואר שבאו הדברות כלם בסדר ראוי והגון ובזה הותרה השאלה הה'. ואמנם בתשובת השאלה הו'. אומר שמאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגומר. אינו טעם למצות לא יהיה לך. אבל הוא הקדמה לכל הדברות. להודיע מי הוא זה ואיזה הוא הדובר אליהם שמה. ואין כאן לפי זה טעם למצות לא יהיה לך. וגם אומר שלא זכרה התורה בדבור ההוא לא עונש ולא שכר אבל הגיד שהוא יתברך מקנא מאד בעובדי ע"א ותהיה כל כך קנאתו שיפקוד עונו על שלשים ועל רבעים. ואמר שלא יחשב בזה עול ועוות הדין כיון שגם בשכר המצו' הוא עושה חסד לאלפים. ואם כן אין כאן זכרון העונש המיוחד לעובדי ע"א כי לא נאמר בו מות יומת ולא יכרית ה' לאיש אשר יעשנה וכן בשכר לא אמר למען יאריכון ימיך שהוא הלשון המורה על השכר. אבל אמר שלא יתפלא אדם מהיותו יתברך בקנאתו פוקד עון אבות עד ג' או ד' דורות כי הנה בענין השכר ימשיך חוט החסד עד אלפים מהדורות הרי שאין בדבור הזה לא טעם ולא עונש ולא שכר. ואמנם בדבו' לא תשא אמר כי לא ינקה ה' לפי שלא יחשבו שלא יחשב להם לעון דברים שבעל פה כי מה יזיק אליו יתברך דברי פי אדם. ובשבת נתן טעם להיותו דבר יוצא מהמושכל רוצה לומר בריאת העולם וחדושו אבל בשאר הדבורים לא נתן הכתוב טעם ולא שכר ולא עונש. לפי שלא בא האלהים להפחיד עם העונש ולא לפייסם עם יעודי השכר אלא להודיעם הטוב והישר לעשות והרע והמזיק להרחיק כי לזה צוה

במצו' האלה להיותם חוקים ומשפטים צדיקים לא בבחינה אחרת והותרה בזה השאלה הו':

ואמנם בהיתר השאלה הו' שהיא המצוה שבאה בדבור אנכי. ראוי שתדע שדעת הרב המורה הוא שהיא מצוה שצוה הקדוש ברוך הוא שיאמינו באלהותו רוצה לומר שהוא שלם מחוייב המציאות. והדבור הב' הוא מצוה להאמין ביחודו כי הוא אזהרה מהאמין שיש אלוה אחר זולתו. אבל בעל ספר מצות הגדול ובעל ספר מצות קטן עם היות שיסכימו בששני הדבורים הראשונים הם מצות תלויות באמונות ושמצות לא יהיה לך היא שלא יאמין באלהות זולתו הנה במצוה הראשונה לא יסכימו עם הרב הגדול כי בעל ספר מצות הגדול כתב בו וז"ל מצות עשה להאמין שאותו שנתן לנו התורה ע"י מרע"ה הוא ה' אלהינו אשר הוציאנו ממצרים וזה הוא שאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך עד כאן. הנה הניח המצוה הזאת כחה כח היסוד הח' מיסודות הדת והוא שתורתנו היא מן השמים. ואינו נכון כי איך יהיה הדבור הראשון ביסוד הח'. והדבור הב' הוא ביסוד הב' שהוא האחדות. והדבור הו' ביסוד הג' שאינו גוף. ואם הדבור הב' והג' הם מהיסודות הראשונים איך לא יהיה הדבור הראשון מהיסוד הראשון. ובעל ספר מצות הקטן כתב וז"ל א' לידע שאותו שברא השמים וארץ הוא לבדו מושל למעלה ולמטה ולד' רוחות העולם שנאמר אנכי ה' אלהיך. ואפילו באויר להוציא מהפלוסופי האומרים שהעולם נוהג מאליו במזלות העולם וכו' וכתב עוד אכן הקדוש ברוך הוא מנהיג את העולם כלו ברוח פיו והוא הוציאנו ממצרים ואין אדם נוקף באצבעו למטה אלא אם כן מכריזין עליו מן השמים שנאמר מה' מצעדי גבר כוננו עד כאן. הנה אם כן יהיה אצלו כח המצוה הזאת שנאמין בהשגחת הש"י והוא ה"א מיסודות התורה ועיקריה ואיך יצוה עליו בתחלת דברותיו קודם שיצוה על אמונת היחוד ושלילת הגשמיות ובכלל שהוא דרך זר מאד ופסוק אנכי לא יורה עליו כלל והראב"ע פירש אנכי ה'

אלהיך שיאהבהו ויעבדהו בכל לבו וידבק בו תמיד ולא תסור יראתו מעל פניו ולפי זה יהיה כח הדבור הזה על אהבת השם ועבודתו והוא היסוד הה' מיסודי התורה ולמה יהיה נזכר ראשונה. והרמב"ן בפירושו לתורה ובספר ההשגות אשר עשה על ספר מנין המצות כתב באופן כולל הדעות כלם וז"ל יצוה אותם שידעו ויבינו כי יש ה' הוא האלהים הקדמון אשר מאתו היה הכל בחפץ והיכולת. והוא אלהים שחייבים לעבוד אותו. ואמר אשר הוצאתיך וגו' כי הוצאתו אותם משם תורה על החפץ ועל המציאות כי בידיעה והשגחה ממנו יצאו וגם תורה על החדוש כי על דעת קדמות העולם לא ישתנה דבר מטבעו ותורה על היכולת. והיכולת יורה על היחוד וכו' הנה הרכיב בזה רובי יסודי התורה ופסוק אנכי לא יורה עליו כלל וקרוב לזה כתב הרלב"ג ורבינו נסים והחכם ר' יוסף אלבו בעל ספר העיקרים נמשכו בזה אחרי בעלי הדין שזכרתי עם היות שלא אמרו דבר בשם אומרו ויחסו דעותיהם לעצמם כי הנה הר"ן פירשו כבעל ספר מצות הגדול להאמין תורה מן השמים. ובעל ספר העיקרים נמשך אחרי בעל ספר מצות הקטן שצוה על אמונת ההשגחה האלהית. הראיתיך בעיניך דעות החכמים האלה ראשי בני ישראל המה ואיך כל אחד לדרכו פנה בפני הפסוק הזה עם היות הצד השווה שבהם ששתי הדברות הראשונות הם מצות אמוניות. וכבר זכרתי בשאלות מה שהוכיח הר' חסדאי שלא תפול שם מצוה וגדרה באמונות. וטענותיו חזקות המה. ולכן היותר ישר בעיני הם דברי בעל הלכות גדולות שלא מנה אנכי ה' אלהיך מצוה ודעתו הוא שתרי"ג מצות הן כולן גזרותיו של הקדוש ברוך הוא שגזר עלינו לעשותם או מנענו מהן. אבל האמונה במציאותו יתברך הודיעה אותנו באותות ומופתים וגלוי שכינה שעשה לעינינו והוא העיקר והשורש שממנו יולדו המצות אבל אינו נמנה בחשבוננו. ומאמר מכילתא מסכים לזה שאמרו לא יהיה לך למה נאמר לפי שהוא אומר אנכי ה' אלהיך (רש"י שמות י"ח ב) משל למלך שנכנס למדינה אמרו לו עבדיו גזר עלינו גזרות אמר להם

לא כשתקבלו את מלכותי אגזור עליכם גזירות שאם מלכותי אינכם מקבלים גזרותי איך תקיימו. כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אנכי ה' אלהיך אני הוא שקבלתם עליכם מלכותי כך קבלו גזרותי הוי לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' הנה עשו קבלת המלכות ענין בפני עצמו ושאינו מכלל המצות והגזרות שהם ענין אחר. ואמנם לא יהיה לך כתב בעל הלכות גדולות שהיא המניעה בצלמים לא האמנת האלהות לזולתו יתברך ויש סמך לדבריו במה שאמרו במכילתא גם כן לא יהיה לך למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך פסל אין לי אלא שלא עשה העשוי כבר. מנין שלא יקום שנא' לא יהיה לך. הנה ביארו שדבור לא יהיה לך הוא אזהר' שלא יעבוד ע"א שהיתה כבר עשויה. ואינה אם כן מצו' אמוניית. והראב"ע כתב שדבור אנכי הוא השורש והוא כנגד העצם הנושא את תשעת המקרים וכדמות האחד במספר העשרה. ובפרשת ואתחנן כתב ז"ל והישר בעיני שדבור אנכי ה' אלהיך אינו מהעשר' כי הוא המצוה ולפי דבריו שם נראין נוטים לדעת בעל הלכות גדולות. אבל הרמב"ן בספר השגותיו הנזכר החזיק מאד בדעת הזה ר"ל היות אנכי ולא יהיה לך מצות אמוניות ונסתייע במה שאמרו במכילתא מפני מה לא נאמרו עשרת הדברות בתחלת התורה משל למה הדבר דומה לאחד שנכנס למדינה אמר להם אמלוך עליכם אמרו כלום עשית לנו שתמלוך עלינו מה עשה בנה להם החומה הכניס להם המים עשה בעדם מלחמות אמר להם אמלוך עליכם אמרו לו הן והן. כך הוציא המקום את ישראל ממצרים קרע להם את הים הוריד להם את המן העלה להם את הבאר הגין להם את השליו עשה להם מלחמת עמלק אמר להם אמלוך עליכם אמרו לו הן והן ר' אומר להודיע שבחן של ישראל שכשעמדו כלם לפני הר סיני לקבל את התורה היו כלן לב אחד לקבל עול מלכות שמים בשמח' עד כאן. ומזה הוליד הרב שקבלת עול מלכות שמים שהוא דבור הוא מצוה ושלא יהיה לך היא מצות לא תעשה מהאמנת האלהות לזולתו על דרך והיה ה' לי לאלהים

את ה' האמרת היום להיות לך לאלהים. ראה גם ראה חולשת הראי' הזאת ואיך יוכל הרב לחייב ממנה שיהיה אנכי ה' אלהיך מצוה כי אף שנודה שהיה זה קבלת עול מלכות שמים לא ימשך מזה שהיא מצוה אף כי הם אומרים שקבלת מלכותו הוא ענין אחד וגזרותיו ומצותיו הם ענין אחר כמו שזכרתי. ואולם מה שהביא האנשים האלה שלמים הם אתנו לומר שאנכי ולא יהיה לך היו שתי מצות הוא מאמר ר' שמלאי שעם שתי המצות האלה נגמרו לדעתו תרי"ג מצות באמרו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום. ואין בזה ראי' כי לא אמר שהיה אנכי מצוה. אבל אולי יאמר ר' שמלאי שהיה זה הקדמה לדבורים. ושתי המצות יהיו לדעתו בדבור לא יהיה לך ויחשוב שלא יהיה לך הוא סוג כולל שתי המצות. הא' לא תעשה לך פסל והב' לא תשתחוה להם ולא תעבד' כי ההשתחוי' בכלל העבוד' היא והיא מין ממיניה. או שלא תשתחוה להם ולא תעבדם הם מינים נכללים במצות לא יהיה לך ויהי' אומרו לא יהיה לך ולא תעשה לך פסל שתי המצו' ששמעו מפי הגבורה ויש בדבריהם ז"ל ראייה על שאין דבור אנכי מצוה ממה שאמרו במס' הוריו' (דף ח') וכי תשגו ולא תעשו מנא לן דבע"א משתעי קרא וכו' דבי ר' ישמעאל תנא למן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם איזו היא מצוה שנאמרה בתחלה הוי אומר זו ע"א. ואלו היה אנכי מצוה לא היו אומרים שדבור ע"א שהוא לא יהיה לך נאמר בתחלה כי הנה דבור אנכי קודם אליו. וכבר דברתי בדרוש הזה בפ"ח ממאמר ראש אמנה אשר חברתי. אבל שם הלצתי בעד דעת המורה וכאן דברתי כאשר עם לבבי ואין בזה סתירה. ואל תחשוב שכל קדמונינו הקדושי' הסכימו בדע' אחת בדבור אנכי כי גם במכילתא דרשו כמו שזכרתי אנכי ה' אלהיך לפי שנגלה על הים כגבור עושה מלחמה שנאמר ה' איש מלחמה ונגלה על הר סיני כזקן מלא רחמים שנאמר ויראו את אלהי ישראל וכשנגלה מה הוא אומר וכעצם השמים לטוהר ונאמר עד די כרסוון רמיו ועתיק יומין יתיב אלא ליתן פתחון פה בזה לעובדי

גילולים שלא יאמרו שתי רשויות הם אמר אנכי ה' אלהיך אנכי שבמצרים אני הוא שעל הים אני הוא בסיני אני הוא לשעבר אני הוא לעתיד לבוא אני הוא בעולם הזה ואני הוא לעולם הבא שנאמר ראו עתה כי אני אני הוא ע"כ. הנה ביארו שנאמר דבור אנכי להסיר מלבם הספק שאפשר שיפול מהתוארים המתחלפים ששיגו מפאת פעולותיו ובמדרש תנחומא דרשוהו שנאמר מפני האש והדברים המבהילים שראו בסיני שלא יחשבו שהם האלוה והודיעו שהם כולם פעולותיו והוא הפועל אותם וגם בזה גלוי שלא היה דעתם ז"ל שיהיה הדבור הזה מצוה. ואחרי אשר זקנינו וחכמינו כל אחד לדרכו פירש הדבור הזה לפי דעתו. גם אני לא אחשוך פי אבחר דרכי בפירושי ואומר כמו שפרשתי שדבור אנכי ה' אלהיך אינו מצוה. לא אמוניית ולא מעשית אבל היא הקדמ' למצות ולאזהרות שיאמר בשאר הדבורים. וענינו להודיעם מי הוא המדבר אתם ושאינו מלאך מליץ מדבר אליהם במצות הבורא ית' כענין בשאר הנביאים כלם אבל שהוא הסבה הראשונה מבלי אמצעי. והנה אמר ג' לשונות. הא' השם המיוחד יהו"ה. הב' אלהיך. הג' אשר הוצאתיך מארץ מצרים להודיעם שיש להם לשמוע מצותיו ולעשותם מג' בחינות. הראשונה להיות יהו"ה והוא השם המורה על עצמותו שבו ברא את העולם והוא נגזר מלשון הויה כלומר המהוה והבורא לכל כאלו אמר כיון שאני נתתי לכם מציאו' והויה ראוי שתשמרו מצותי. והבחינה הב' להיותי אלהיך רוצה לומר משגיח בך ומנהיג אותך כי אין עליך שר ומזל ממונה עליכם כי אני בלבד הוא אלהיך ומנהיג אותך ולכך אתם מחוייבים לשמור מצותי. והבחינה הג' לפי שאני הוצאתיך ממצרים שהיתה ארץ קשה ומלך קשה ולכך קרא' בית עבדים שהאסירי' בתוכה לא יוכלו לצאת משם ומפני החסד וההטבה הזאת שעשיתי לך בהוצאתי אותך משם ראוי שתעשון מצותי ותשמרו דרכי הנהגתי וכמ"ש עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים. הנה התבאר שאין דבור אנכי מצוה והותרה בזה השאלה הז'. ואמנם למה לא

זכר אשר ברא שמים וארץ שהיא השאלה ששאל הר' יהודה הלוי להראב"ע כבר הביא אותה הוא עצמו בספ' הכוזר והשיב עליה שלא רצה יתברך להביא אליהם ראיה אלא ממה שראו בעיניהם מבלי ספק וערעור שהיתה היציאה ממצרים כשלשה חדשים לא מכריאת העולם שאולי יספקו בה והוא טעם נאות ואומר אני עוד שענין הבריאה כבר נכלל בשם יהו"ה כמו שביארתי רוצה לומר המהוה והבורא ולכן לא זכר אליהם אלא היציאה ממצרים שגם היא תורה בנפלאותי על חדוש העולם ובריאתו מה' וי"מ מבית עבדים שהיו המצרים מכנען שהיה עבד עבדים לאחיו בקללת נח אביו ולכך קרא את המצריים עבדים:

מלבי"ם

"אנכי ה' אלהיך". הודיע להם שהוא הנמצא מחויב המציאות ^{עריכה} שע"ז מורה שם הויה שבא בעתיד, ר"ל שאני מחויב להיות, וכמ"ש בפ' שמות בבאור שם אהיה, ושהוא המציא

כל הנמצאים שכולם נמצאים מאמתת המצאו שע"ז מורה שם הויה שמהוה כל הוה, ושהוא הקדמון לכל דבר ואין ראשית לראשיתו שע"ז מורה השם היה הוה ויהיה, ושכל הכחות הנמצאים במציאות הם מושפעים מאתו והוא הנשמה אליהם שע"ז מורה שם אלהים כמ"ש בפסוק בראשית ברא אלהים, ושמאתו יצאו בין הטובות בין הרעות שע"ז יורה שני השמות הוי"ה ואלהים דין ורחמים, ושהוא משגיח עלינו בהשגחה פרטית שע"ז מורה שם אלהים שבא בכנוי אל ישראל, שזה מורה על הקשר והדבוק שי"ל עמהם כמ"ש בכ"מ בתנ"ך, ושהוא גומל ומעניש כמ"ש אלהיך דייניך כמ"ש בס' התו"ה אחרי (סי' קל), ויש הבדל בין אני ובין אנכי, שבמלת אני מדייק את הנשוא ובמלת אנכי

מדויק את הנושא, למשל אני עומד ר"ל לא יושב, אנכי עומד ר"ל
אנכי לא איש אחר, עמ"ש בפ' תולדות על אנכי עשו בכורך,
וכשאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, הודיעו ששמו
הוי"ה, כי זה לא נודע עדיין היטב לאברהם אבל כשאמר פה אנכי
הויה פי' רק אנכי הויה לא אחר, ובזה הוציא שלא נמצא זולתו,
ואמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ר"ל ששם התבררו כל הפנות
האלה, מציאות ה' ע"י סדרי מכות דצ"ך כמ"ש בזאת תדע כי אני
ה', וההשגחה ע"י סדר עד"ש כמ"ש אני ה' בקרב הארץ, ושאין
כמוהו נודע ע"י סדר באח"ב כמ"ש למען תדע כי אין כמוני בכל
הארץ כמ"ש בפירושי שם, ושהוצאתיך מבית עבדים וא"כ חובה
עליהם לעבדו ולשמור מצותיו כמו שיחויב העבד לעבוד את אדונו:
והרמב"ם בס' המצות ובחבורו (פ"א מה' יסה"ת) חשב מצוה זו
למ"ע, והרב ר' חסדאי קרשקש בס' אור ה' אמר שהוא טעות כי
לא יצויר מצוה בזולת ניקוד מצוה ידוע, וא"כ כשתאמר שהוא
מצוה להאמין במציאות ה' כבר הודעת שיש מצוה שהוא ה', וא"כ
הנחת אמונת מציאות ה' קודם מה שתאמר שמצוה להאמין
באמונה זו, ואין זה מן הקושי, כי יתכן שיקבל צווי ולא יאמין שהוא
מחויב המציאות, כי גם עע"ז היו להם מצות כמ"ש כי הואיל הלך
אחרי צו, הגם שהניחו שיש עליון עליהם דקרו ל' אלהא דאלהיא,
ובאה המצוה שידע שהוא מחויב המציאות, והרמב"ם באר דבריו
זו"ל שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים
משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו, ואם
יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות וכו',
המצוי הזה הוא אלהי עולם וכו', וידעת דבר זה מ"ע שנאמר אנכי
ה' אלהיך, הרי שעקר המצוה לידע שיש מחויב המציאות, וזה
כולל כל פרטי האמונות הנתלות בזה, לא זה לבד שיש מצוה, רק
שהמצוה הזו הוא מחויב המציאות שכולל כל השלמיות, ובזה
נכלל כל האמונות הנתלות באלהות, וכן מה ששאלו איך יצדק
מצוה על האמונה שאין לבחירה מבוא בה, הנה הרמב"ם דייק

וכתב לידע שיש שם מצוי ראשון, וידיעת דבר זה מ"ע, ולא אמר
 להאמין שיש מצוי ראשון והאמנת ד"ז מ"ע, הרי באר שהמצוה
 הוא לידע זה בידיעת השכל, והוא כמ"ש במורה עמ"ש אנכי ולא
 יהיה לך מפי הגבורה שמענו שהיינו מפי גבורת המופת, ר"ל שכל
 המצות קבלו ממשה דרך אמונה כשידעו שהוא שליח ה' והאמינו
 בכל מה שצוה אותם בשם ה', אולם שתי המצות האלה שהם
 מציאות ה' ושאינן זולתו, זה ישיג האדם בשכלו, וה' נטע בשכל
 האדם ידיעות נשתלו בו מלדה ומבטן ואשר [כפי דעת אפלטון]
 תביא הנפש אתה ממקור מחצבתה, שיש אלוה נמצא ושהוא אחד
 כמ"ש בפ"א איוב במענה אליהוא (סי' לו) ע"ש, עד שמי שיביט בעין
 השכל בבתי נפשו ימצא דעות אלה טבועות בנפש כל אדם,
 ומשורשות בנפשות כמו השכלות ראשונות, ולא היה צריך לקבלם
 ממשה בדרך אמונה, וע"כ באו הצווים האלה מאת ה' יוצר
 הנפשות, והמצוה הוא שישתדל לדעת זה בידיעה ברורה, כמ"ש
 מי לא ידע בכל אלה כי יד ה' עשתה זאת (איוב יב), וכמ"ש בפ"א
 בראשית שלכן לא

אמר אלהים ברא בראשית:

כלי יקר

עריכה

אנכי ה' אלהיך וגו'. יש מחלוקת בין המפרשים כי י"א שרק
 אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו, וראייתם ממה שב'
 דברות אלו נאמרו בלשון מדבר בעדו ושאר הדברות בלשון
 נסתר, וי"א ששמענו מפי הקב"ה כל י' הדברות ומה שאמרו
 (שמות כטז) דבר אתה עמנו ונשמעה זהו לאחר ששמעו י'
 הדברות, ולפי זה הדבר צריך ביאור למה נאמרו דוקא שני דברות
 אלו בלשון מדבר בעדו. ולפי פשוטו אימא מילתא דשווייה

לתרואיהו כי מדרך העולם שאחר שהאדם רואה פני המלך ומכירו ויודעו מאז הוא מקבלו למלך ואחר שקבל עליו עול מלכותו ראוי לקבל מצותיו הן מה שיצוה לו על ידי שליח הן מה שיצוה לו בעצמו אע"פ שפני המלך לא ראה בשעת הציווי, אבל אם עדיין פני המלך לא ראה מעולם והוא מסופק בקבלתו איך ישמע לשלוחו כי אם אין משלח אין שליח, כך הוצרך הקב"ה לדבר תחילה בנוכח אנכי ה' אלהיך להכניס בברית קבלת אלהותו כי עין בעין יראו את ה' קדושו ואחר קבלת אלהותו ראוי לשמוע גם אל שלוחו אשר יבא בשמו. ואך לפי שאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ולא נאמר אשר בראתיך ואשר ברא שמים וארץ מן הטעם שיתבאר בסמוך. יצא מזה משפט מעוקל לטועים לאמר את"ל שכן הוא שזה ה' אשר הוציאנו מארץ מצרים שמא יש אלוה אחר אשר בראנו ואשר ברא שמים וארץ ומא חזית לשמוע בקול זה אלהים אלהינו אשר הוציאנו ממצרים שמא יש אלהים אחר אשר בראנו ובקולו אשמע. ע"כ אמר מיד לא יהיה לך אלהים אחרים על פני להורות שאין זולתו שום אלוה וא"כ אין אתה רשאי לשמוע לשום שליח כ"א לזה השלוח מאתי.

2 ולפיכך הוצרך הקב"ה לצוות ב' דברות אלו בנוכח, כדי לחזק בלבם קבלת עול מלכות שמים ואח"ז נתחייבו ממילא לשמוע גם אל שלוחו המדבר בלשון נסתר אבל לא היה יכול לצוות ב' דברות אלו ע"י שליח שהרי עדיין לא קבלו עליהם את המשלח לאלוה ואם אין משלח אין שליח ותירוץ זה מסכים לשני הדיעות כי לדעת האומרים אנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענו אתי שפיר כדי להודיעם מי הוא המשלח אשר ראוי לשמוע בקול שלוחו, ולדעת האומרים שכל הדברות שמעו מפי הגבורה הנה בכ' דברות ראשונות דבר אתם ה' פנים אל פנים בנוכח כדי שיכירו מי הוא מלכם, ואחר זה חייבים לשמוע בקולו אף אם אינן רואין תמונה זולתי קול אף על פי שגם בראשונות לא ראו שום תמונה מ"מ

הדבור בנוכח מורה על הדבור פנים אל פנים כמ"ש (דברים ה.ד.) פנים בפנים דבר ה' עמכם וגו', אבל שאר הדברות דבר בלשון נסתר להודיע כי הוא אל מסתתר ואעפ"כ חייבים לשמוע בקולו אחר קבלת עול מלכותו פנים בפנים 3 דבר אחר, לפי שכל מצות אלו הם חובת הגוף ואינן תלוין בארץ וישראל חייבים בהם בין בארץ בין בחו"ל בין בזמן שבהמ"ק קיים בין בזמן שאינו קיים, חוץ מן שני מצות אלו אנכי ולא יהיה לך אינן מתקיימים כי אם בזמן שישראל יושבים על אדמתם ויאר ה' פניו אליהם ומדבר עמהם בנוכח כי אינן בהסתרת פנים, אבל בזמן שגלו הבנים מעל שלחן אביהם אז אנכי ה' אלהיך אינו מקויים כי כבר ארז"ל (כתובות קי;); שהדר בח"ל דומה כאלו אין לו אלוה כו' ולא יהיה לך אלהים אחרים אינו מקויים לפי שנאמר בתוכחה (דברים כח.ד) ועבדתם שם אלהים אחרים. פירש"י מתוך שאתה מעלה מס לכומרי ע"ז מעלה עליו הכתוב כאילו עבדם, ע"כ דיבר הקב"ה ב' מצות אילו דוקא בנוכח כי בזמן שישראל בהצלחתם נאמר (ויקרא כו.ט) ופניתי אליכם. ואז הקב"ה מדבר עמהם פנים אל פנים ובזמן שהוא מתקיימים ב' דברות אלו לכך נאמר על פני אלו שאר הדברות מתקיימים אף בזמן שישראל בהסתרת פנים ע"כ הם נאמרים בלשון נסתר, וז"ש (מכות כד.) אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, הזכירו דווקא כנוי לשון גבורה כלפי הש"י כי זה נאמר על הזמן שישראל בשלותם ובזמן שהוא מוסיפין כח בגבורה של מעלה אבל בזמן שהם בהסתרת פנים הם מתישין כחו כביכול כמו שארז"ל (ילקוט"מ האזינו תתקמה) שהצדיקים מוסיפין כח בגבורה של מעלה שנאמר (במדבר יד.יז) ועתה יגדל נא כח ה'. והרשעים מתישין כחו שנאמר צור ילדך תשי. וכל זה נאמר מצד המקבלים כי באמת אין שנוי למעלה כמ"ש (מלאכי ג.ו) אני ה' לא שנית. אך תשות כח זה הוא בזמן שעונותיו לכדו את הרשע ודינו חרוץ להפסיק שפע הצנורות ממנו, נראה כאלו יש חלילה תשות

כח למעלה אשר מנעה מלהטיב עמו אבל הצדיקים גורמים השפעת הצינורות ועל ידם נראית גבורה שלמעלה.

4 ומה שנאמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא נאמר אשר בראתי שמים וארץ לפי שהרוצה לשקר ירחיק עדיו שהרי דבר זה לא ראו ע"כ הזכיר להם הדבר אשר ראו בעיניהם וכן תמצא בספר הזוהר, ואשר בראתיך לא נאמר לפי שאמרו רז"ל (עירובין יג:) נוח לו לאדם שלא נברא משנברא ולא בא כאן להזכיר כ"א הטובות אשר הטיב להם כי בעבורם הם חייבים לעובדו

אור החיים

אנכי ה' אלהיך וגו'. טעם כפל אשר הוצאתיך מארץ וגו' מבית עבדים. פשט הדברים הוא שכוונתו להגדיל עוצם שבייתם שהיו בארץ מצרים מקום שאסיריו לא פתח (שעיהו י"ד, י"ז) וגו' נוסף על הפלגת טומאתה, ועוד שהיו שם בגדר עבדים והוציאנו ה':

עוד יכוין ה' לומר על זה הדרך אנכי ה' אלהיך הנה הזכיר בתחלת דברי ה' ב' עניינים האחד היותו ה' ברוך הוא שם הוי"ה זה יגיד האמונה כי ממנו יתברך ובמאמרו היה כל הווה וכל מה שהיה ומה שיהיה, גם יגיד על הוויתו יתברך היה והווה ויהיה, והב' אמר אלהיך פירוש שעליהם לקבל מאמרו וגזרותיו, וכל הממרה את פיו יכנו אלוה, וכנגד ב' בחינות אלו בא האלקים להכריח כל אחת מהם בהוכחה שאין עליה טענה, כנגד אומרו אנכי ה' זה לך האות אשר הוצאתיך מארץ מצרים, דע כי באמצעות יציאת מצרים הוכחשו כל הדוברים שקר שיש חס ושלוש אמונה זולתו כי הוכחשו המאורות כי לא אלהים המה בהחשיך ה' מאורם,

הוכחושו הימים כי ה' עשה בהם אותות והפכם לדם, הוכחשה הארץ בהכותה ה' ותשרץ שרצים רעים, הוכחושו בעלי חיים שאין בהם ובמזלם חוזק, הוכחושו כל אלוהות בעשות ה' בהם שפטים, הרי כי ה' הוא אדון כל הווה ושולט על הווה ומכחידו וגוזר על אין ויהיה כאשר עיני כל ישראל רואות. וכנגד מה שאמר אלהיך שצריכין לקבלו עליהם לאלוה לקיים כל דבריו אמר טעם הדבר מבית עבדים פירוש כי לצד שהיית עבד לזולת ואני הוצאתיך מעבדותם שורת הדין נותנת כי תקבל אלהותי עליך לקיים כל דבר:

עוד ירצה בכפל מארץ מצרים מבית עבדים להודיע סוד כמוס כידוע ליודעי חן כי נשמות ישראל שיצאו ממצרים הן הנה שהיו טבועים בטומאת מצרים ובאמצעות יעקב אבינו ובניו אשר ירדו מצרים הוציאו אותם כאומרו ([בראשית מ"ו, ג](#)) כי לגוי גדול אשימך שם. ועיין מה שפירשתי שם, ואמרו יודעי נסתרות לה' כי הוא עצמו שאמר הכתוב עליו ([דברים ד', ז](#)) כי מי גוי גדול וגו' שעמדו בהר סיני. וכפי זה יתבאר הכתוב על נכון אומרו אשר הוצאתיך מארץ מצרים הוא הוצאות הנשמות משבייתם בטומאת מצרים פי' שבררם באמצעות מועצותיו ית', אבל עודם במצרים בבית עבדות, ואמר מבית עבדים כנגד מה שהוציא העם המבורר לבל ישתעבדו בהם שונאיהם:

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (ירושלמי סוכה פ"ה ה"ד) בפירוש יושב תהלות ישראל כי לא נתרצה הקדוש ברוך הוא בתהלת מהלליו כשאמרו אלהי עולם ולא אלהי המלאכים אלא כשאמרו ברוך יי' אלהי ישראל, והוא אומרו אנכי יי' אלהיך פירוש שלא נתרציתי בשום כינוי המעלות אלא בקריאתו אלהיך ובזה פרסם מעלות ישראל בעליונים, וכנגד פרסום בתחתונים אמר אשר הוצאתיך וגו' פי' מקום שאין מציאות לצאת משם והיתה הוצאתיך פרסום גדול לכבוד ולתפארת, וצא ולמד מדברי יתרו שהוא אחד המיוחד

מהאומות. ואומרו מבית עבדים פירוש לא הוצאתיך בדרך שישאר עליך שם עבדות, המשל אם היה ה' מוציאם בדרך בריחה וכדומה הגם שהיתה ההצלה נכונה אף על פי כן שם עבדות לא יעקר מהם כי אלה עבדי פרעה, וממה שהוציאם בכמה נוראות עד שאמר פרעה הרי אתם לעצמכם הרי אתם בני חורין כו' (ילקוט ר"ח), ועוד לו כשרדף שעשה ה' הפלא הגדול בהטבעתו בים בזה פקע שם עבדות מהם:

עוד ירצה לדבר עם הנפש ועם הגוף, כנגד הנשמה אשר תכיר בחי' הרוחניות אמר אנכי ה' אלהיך כי הנשמה תכיר בחינת האלהות, ואולי באותו רגע עצמו היתה יציאת הנפש והכירה אלוה שלה כשאמר לה אנכי, ולזה אמר לשון יחיד אלהיך כי בחינת הנשמות הקדושות מתאחדת היא ואין בהם פירוד בעולם הפירוד שהוא עולם הזה, ותמצא שאמר דוד בדברי הימים (א' י"ז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ פירוש אפילו בארץ במקום הפירוד הם גוי אחד כי נתקדשו ונעשו בארץ כמלאכים והוא השבח שמשבחם בו דוד עליו השלום, וכנגד בחינת הגוף וחיותו שהוא בחינת הדומה לחיות הבהמי אמר הכרת חסד עולם הזה כי לא תוכל בחון בחשק רוחניות הנאור:

עוד ירצה אנכי ה' אלהיך פי' קודם ביאתך לעולם הזה כי אתה אור מאור הקדוש חלק ה' כאומרו ([דברים ל"ב, ט](#)) חלק ה' עמו, ובחינה זו תגידנה תיבת אלהיך כי לא יתיחס דבר זה אלא לבחי' הקדושה שהוא מאורו יתברך כידוע ליודעי חן וכנרמז ברובי מאמרי רז"ל. ואומרו אשר וגו' פירוש אשר על כן הוצאתיך מארץ מצרים, ובזה הגיד טעם אשר הרעים והרעיש י"י תבל ויושביה שמים וצבאיה בשביל ישראל להוציאם כי מהנמנע שיציל חלקי הקדושה ולקרבתם אליו:

עוד ירצה על זה הדרך אנכי י"י פירוש בין בזמן שאני מתחסד עמך אהיה לך לרבון בין בזמן שאני מיסרך ומוכיחך אהיה אלהיך:

עוד ירצה על דרך אומור (תהלים, קטז) כוס ישועות וגו' ובשם י"י אקרא צרה ויגון וגו' ובשם וגו', ודרשו ז"ל (ברכות דף ס:) מברכין על הרעה בשמחה כשם וכו', והטעם כי בחינת המוסר מה' אינו אלא לצד הטוב והחסד, והוא אומרו אנכי ה' פירוש מדת החסד והרחמים אפילו בזמן אלהיך פירוש שאני מיסרך:

עוד ירצה באומרו מארץ מצרים מבית עבדים על זה הדרך אני אשר הוצאתיך מארץ מצרים אני עתיד להוציאך מבית עבדים, וזה ירמוז על גלות האחרון אשר שעבדו בישראל כל אומה ולשון כמשפט הרגיל בעבד ורמז י"י כי יוציאנו מבית זה:

עוד ירצה על זה הדרך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ואם תאמר ולמה הוצאתנו משם ולא הגדלת חסדך עמנו שהיה ה' ממשיל ישראל שם בארץ אויביהם ויעבידו בעובדיהם וישלטו בהם ויקחו את ארצם מידם וישבו בה לעיניהם ויש בזה יותר נחת רוח לישראל והגדת עוצם היכולת כי יש אלהים שופטים בארץ ושולטים בה, לזה אמר ה' כי טעם הדבר הוא לצד שהארץ היא בית עבדים פירוש על דרך אומרו (דברים ל"ב, א') בהנחל עליון וגו' יצב גבולות עמים, ואמרו ז"ל (זהר ח"א ק"ח ב) כי י"י חלק מקומות העולם לשרי מעלה זולת ארץ כנען אשר בחר לו לשמו כביכול, והוא אומרו מבית עבדים פירוש מקום שהוא של עבדים של י"י פירוש שממשלתו ממשלת שר אחד מעבדי י"י ולא רצה י"י שיהיו ישראל תחת ממשלת השרים אלא תחת ממשלתו יתברך בכל והוציאם מארץ מצרים לצד שהיא בית עבדים לתת להם ארץ אשר היא בית אלהים:

לא יהיה לך וגו'. פירוש לצד שקדם לצוות על אמונתו יתברך והוא דבר שעיקרו בלב לזה אמר כי כמו כן יצטרך להרחיק מלבו אלהות הזולת הגם שלא יוציאנו בשפתיו, והוא שדקדק לומר בתיבת לך פירוש אפילו במחשבתך, וכפי זה מצינו אזהרה למחשבת עבודה זרה שאמרו ז"ל ([קידושין דף לט:](#)) בפסוק ([יחזקאל, יד](#)) למען תפוש וגו' שה' מעניש על מחשבת עבודה זרה ואמרו ז"ל ([ובאים דף קנ:](#)) אין עונש בלא אזהרה, הרי לך אזהרתו:

עוד ירצה לומר כי כל עבודה זרה שבעולם אין פעולת העובד פועלת הדרגה בנעבד לעשותו אלהים כאשר תעשנה פעולת איש ישראל כי נותן כח גדול בבחינת הרע וכופה חס ושלום בחינה המעולה לפני בחינת הרע רחמנא ליצלן, והוא אומרו לא יהיה לך אלהים פי' הויה שלך תעשנו אלהים:

עוד ירצה כי באמצעות העובד הוא ממציא הויה אחת שהיא אלהים מה שלא היה כן קודם:

עוד ירצה לומר כי אל זר אשר יעשה האדם זולתו יתברך הוא השופט נקמה מעובדהו על דרך אומרו ([ירמיה, ב](#)) תיסרך רעתך:

עוד ירצה כי בעשותו אל זולתו יתברך מהנמנע שיהיה לו אחד והגם שהוא לא ירצה לעבוד אלא לאחד יתחייב לעשות רבים כי אין אחד, והוא אומרו לא יהיה לשון יחיד וגמר אומר אלהים אחרים. או ירצה לומר כי כשיתחיל לעבוד אחד לסוף יעבוד רבים. וצא ולמד מדברי נביאי ישראל ([סנהדרין דף קב:](#)) ריבוי האלוהות שהיו ישראל עובדים בארץ בעונות. ואמרו על פני יתבאר על פי מה שכתב רמב"ם בפ"ט מה' יסודי התורה כי יאמן נביא בדבריו אם יאמר לעבוד על מצוה אחת ממצות התורה לפי שעה על פי ה', ודוקא בשאר מצות חוץ מעבודה זרה שאפילו לפי שעה הרי זה

נביא שקר ובן מות הוא, וזה הוא אומרו על פני פירוש בכל פרטי הזמנים, כי כבר הקדים הודעתו יתברך בהזכרת שמו כי הוא היה והווה ויהיה באין הפסק, ומעתה הרי זה הכניס בכלל האיסור כל הימים והשעות והרגעים שכולם בכלל איסור לא יהיה:

עוד ירצה באומרו על פני רמז לשלול טענת כת הטועים שעושים עבודה זרה לאמצעי לטענת שלילת המצאו חס ושלום, לזה אמר על פני פירוש כל הווה בעולם הוא על פני כי עיני ה' משוטטים בכל הארץ:

עוד ירצה לתת טעם לאזהרתו כי כפי שכל אנושי ירחיק הדבר מטעם כי כל עובד אינו עובד אלא לאחד ממשמשיו יתברך ואדרבה מגדולת העבד גדולת האדון נודעת ואם כן העובד לשמש ולירח הרי זה עובד עבדיו ומשמשיו יתברך ולמה יקפיד ה' על הדבר, לזה אמר על פני פירוש לסיבה שאני מתכעס על הדבר שמשמים אל ללא אל, ותיבת פני לשון כעס על דרך אומרו (לקמן ל"ג י"ד) פני ילכו וגו', וכמו שאמר לבסוף כי אנכי וגו' אל קנא:

עוד ירצה על פני על סיבת פני לבל תהיו נמנעים מהביט אל האלהים, כי אין לך עונג בעולם כראות פני ה' בעולם הנשמות כי הוא זה תכלית המקווה, והזהירם ה' לבל יסבבו מניעת עצמם מהשגה זו:

עוד ירצה על דרך אומרו ([דברים כ"ח, 2](#)) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך, ומעתה כשעובד אלהים אחרים הנה הוא משרה בחינת הרע על הפנים אשר שם קנתה הקדושה מקומה:

מדרש מכילתא

"אנכי ה' אלהיך" - מפני מה לא נאמרו עשרת הדברות בתחלת^{עריכה} התורה? משלו משל, למה הדבר דומה?

לאחד שנכנס במדינה. אמר להם: אמלוך עליכם! אמרו לו כלום עשית לנו, שתמלוך עלינו? מה עשה? בנה להם את החומה, הכניס להם את המים, עשה להם מלחמות. אמר להם: אמלוך עליכם! אמרו לו: הן והן.

כך המקום הוציא ישראל ממצרים, קרע להם הים, הוריד להם המן, העלה להם הבאר, הגיז להם השלום, עשה להם מלחמת עמלק. אמר להם: אמלוך עליכם! אמרו לו הן והן.

רבי אומר: להודיע שבחן של ישראל, שכשעמדו כולן על הר סיני לקבל התורה - השווו כלם לב אחד לקבל מלכות שמים בשמחה. ולא עוד, אלא שממשכנין זה על זה.

ולא על הגלות בלבד נגלה הקב"ה עליהם, לכרות ברית עמהם - אלא אף על הסתרים, שנאמר (דברים כט) "כת): "הנסתרות לה' אלהינו, והנגלות לנו ולבנינו עד עולם". אמרו לו: על הגלויים אנו כורתים ברית עמך, ולא על הסתרים, שלא יהא אחד ממנו חוטא בסתר - ויהא הצבור מתמשכן:

"אנכי ה' אלהיך", למה נאמר?

לפי שנגלה על הים כגבור עושה מלחמות, שנאמר (שמות טו ג) "ה' איש מלחמה", נגלה על הר סיני כזקן מלא רחמים שנאמר (שמות כד י) "ויראו את אלהי ישראל", וכשנגאלו מה הוא אומר (שם) - "וכעצם

השמים", ואומר ([דניאל ז ט](#)) "חזה הוית עד די כרסוון רמיו" ואומר ([דניאל ז י](#)) "נהר דינור נגד ונפק מן קדמוהי" וגו', שלא יתן פתחון פה לאומות העולם, לומר שתי רשויות הן, אלא: "אנכי ה' אלהיך": אני על הים - אני על היבשה. אני לשעבר - אני לעתיד לבא. אני לעולם הזה - אני לעולם הבא!

שנא' ([דברים לב לט](#)) "ראו עתה כי אני אני הוא", ([ישעיה מו ד](#)) "עד זקנה אני הוא", ([ישעיה מו ו](#)) "כה אמר ה' מלך ישראל וגואלו ה' צבאות אני ראשון ואני אחרון", ואומר ([ישעיה מא ד](#)) "מי פעל ועשה קורא הדורות מראש אני ה' אני ראשון וגו'".

ר' נתן אומר: מכאן תשובה למינין שאומרים שתי רשויות הן, שכשעמד הקב"ה ואמר "אנכי ה' אלהיך", מי עמד ומיחה כנגדו? אם תאמר במטמניות היה הדבר, והלא כבר נאמר ([ישעיה מה ט](#)) "לא בסתר דברתי וגו'" לאלו אני נותנה! אלא "לא אמרתי להם תוהו בקשוני", ולא נתתיה פנגס! וכן הוא אומר "ה' דובר צדק מגיד מישרים".

ד"א "אנכי ה' אלהיך", כשעמד הקב"ה ואמר "אנכי ה' אלהיך" היו ההרים מתרעשים והגבעות מתמוטטות, ובא תבור מבית אלהים, וכרמל מאספמיא, שנאמר ([ירמיה מו יח](#)) "חי אני נאם המלך ה' צבאות שמו, כי כתבור בהרים וכרמל בים יבא". זה אומר: אני נקראתי! זה אומר: אני נקראתי! - וכיון ששמעו מפיו "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - עמד כל אחד ואחד במקומו, ואמרו: לא עסק אלא עם מי שהוציא ממצרים.

ד"א "אנכי ה' אלהיך", שכשעמד הקב"ה ואומר "אנכי ה' אלהיך" היתה הארץ חלה, שנאמר (שופטים ה ד) "ה' בצאתך משעיר, בצעורך משדה אדום, ארץ רעשה" ואומר (שופטים ה ה) "הרים נזלו מפני ה'", ואומר (תהלים כט) "קול ה' בכח קול ה' בהדר... עד ובהיכלו כולו אומר כבוד", עד שנתמלאו בתיהם מזיו השכינה.

באותה שעה נכנסו כל מלכי אומות העולם אצל בלעם הרשע וכו', וכיון ששמעו מפיו הדבר - פנו כלם והלכו איש איש למקומו. ולפיכך נתבעו אומות העולם, כדי שלא ליתן פתחון פה להם כלפי שכינה, לומר אלו נתבעו כבר קיבלנו עלינו. הרי שנתבעו - ולא קבלו עליהם!

שנאמ' (דברים לג ב) "ויאמר ה' מסיני בא... ונגלה על בני עשו הרשע ואומר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתיב בה? - אמר להם "לא תרצח". אמרו: זו היא ירושה שהורישנו אבינו, שנאמר (בראשית כו מ) "על חרבך תחיה!"

נגלה על בני עמון ומואב, אמר להם: מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? - אמר להם "לא תנאף". אמרו לו: כלנו מניאוף, דכתיב (בראשית יט לו) "ותהרין שתי בנות לוט מאביהם", והיאך נקבלה?

נגלה על בני ישמעאל, אמר להם: מקבלין אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? - אמר להם "לא תגנוב". אמרו לו: בזו הברכה נתברך אבינו, דכתיב (בראשית טז יב) "הוא יהיה פרא אדם", וכתיב (בראשית מ טו) "כי גנוב גנבתי".

וכשבא אצל ישראל (דברים לג ב) "מימינו אש דת למו"
פתחו כלם פיהם ואמרו (שמות כד ז) "כל אשר דבר ה'
נעשה ונשמע!"

וכן הוא אומר (חבקוק ג ו) "עמד וימודד ארץ, ראה ויתר
גוים". אמר רבי שמעון בן אלעזר: אם בשבע מצות
שנצטוו בני נח, שקבלו עליהן - אינן יכולין לעמוד בהן -
קל וחומר למצות שבתורה!

משל למלך שמנה לו שני אפטרופסין: אחד
ממונה על אוצר של תבן, ואחד ממונה על
אוצר של כסף ושל זהב. זה שהיה ממונה על
התבן נחשד, והיה מתרעם על שלא מנו
אותו על אוצר של כסף ושל זהב. וזה שהיה
ממונה על הכסף ועל הזהב אמר לו: ריקה,
בתבן כפרת, בכסף וזהב על אחת כמה
וכמה! והלא דברים קל וחומר: ומה בני נח,
בשבע מצות בלבד לא יכלו לעמוד בהם,
בשש מאות ושלוש עשרה מצות על אחת
כמה וכמה!

מפני מה לא ניתנה תורה בארץ ישראל? שלא ליתן פתחון פה
לאומות העולם, לומר לפי שנתנה בארצו לפיכך לא קבלנו.

דבר אחר: שלא להטיל מחלוקת בין השבטים, שלא
יהא זה אומר בארצי נתנה וזה אומר בארצי נתנה,
לפיכך נתנה במדבר, דימוס פרהסיא במקום הפקר.

בשלושה דברים ניתנה תורה: במדבר ובאש ובמים, מה
אלו חנם לכל באי העולם - אף אלו חנם לכל באי
העולם:

"אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים" - עבדים למלכים
היו.

אתה אומר עבדים למלכים היו, או אינו אלא עבדים
לעבדים? - כשאומר ([דברים זח](#)) "ויפדך מבית עבדים
מיד פרעה מלך מצרים" - עבדים למלכים היו, ולא
עבדים לעבדים!

ד"א: מבית העובדים עבודה זרה:

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני. למה נאמר? לפי שנאמר "אנכי
ה' אלהיך".

משל למלך בשר ודם שנכנס למדינה. אמרו לו עבדיו: גזור עליהם
גזרות! אמר להם: כשיקבלו את מלכותי - אגזור עליהם; שאם
מלכותי לא יקבלו - גזרותי לא יקבלו!

כך אמר המקום לישראל: "אנכי ה' אלהיך... לא יהיה לך": אני
הוא שקבלתם מלכותי במצרים? אמרו לו: כן. - וכשם שקבלתם
מלכותי - קבלו גזרותי: "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני".

רבי שמעון בן יוחאי אומר: הוא שנאמר להלן ([ויקרא יח ב](#)) "אני ה'
אלהיכם" שקבלתם מלכותי בסיני? אמרו לו: הן והן. קבלתם
מלכותי - קבלו גזרותי: (שם) "כמעשה ארץ מצרים" וגו'. הוא

שנאמר כאן: "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" וקבלתם מלכותי? והן קבלתם מלכותי באהבה - קבלו גזרותי:

"לא יהיה לך אלהים אחרים". למה נאמר? לפי שנאמר "לא תעשה לך פסל וכל תמונה", אין לי אלא שלא תעשו. העשוי כבר, מנין שלא יקיים? - תלמוד לומר "לא יהיה לך":

"אלהים אחרים". וכי אלוהות הן? והלא כבר נאמר ([ישעיה לז יט](#)) "ונתון את אלהיהם באש כי לא אלהים המה", ומה תלמוד לומר "אלהים אחרים"? אלא שאחרים קוראין אותם אלוהות.

דבר אחר "אלהים אחרים" - שהם מאחרין הטובה מלבא לעולם.

דבר אחר "אלהים אחרים" - שהם עושין את אלהיהם אחרונים.

דבר אחר "אלהים אחרים" - שהם אחרים לעובדיהם. וכן הוא אומר ([ישעיה מו ז](#)) "והן יצעק אליו ולא יענה ומצרתו לא יושיענו".

רבי יוסי אומר: "אלהים אחרים" למה נאמר? שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם, לומר "אלו נקראו בשמו - כבר היה בהם צורך". והרי נקראו בשמו - ואין בהם צורך! ואימתי נקראו בשמו? בימי אנוש בן שת, שנא' ([בראשית ד כו](#)) "אז הוחל לקרוא בשם ה'". באותה שעה עלה אוקיאנוס והציף שלישו של עולם. אמר להם המקום: אתם עושים מעשה חדש וקראתם עצמכם - אף אני אעשה מעשה חדש ואקרא עצמי, שנא' ([עמוס ה ח](#)) "הקורא למי הים".

רבי אליעזר אומר: "אלהים אחרים" - שהם מחדשים להם אלהות בכל יום. הא כיצד? היה לו של זהב, נצרך לו - עשאו של כסף, ונצרך לו - עשאו של נחשת. היה לו של נחשת, ונצרך לו - עשאו של ברזל או מעופרת. וכן הוא אומר (דברים לב יז) "חדשים מקרוב באו".

רבי יצחק אומר: אלו נפרש להם כל שם עבודה זרה - לא היה מספיק כל העורות שבעולם.

רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר: בא וראה לשון שתפסה תורה "למולך" כל שתמליכנו עליך, אפילו קיסם אחד או חרס!

ר' אומר: "אלהי אחרים" - שהם אחרונים למי שהוא אחרון במעשים. ומי אחרון שבמעשים? מי שקורא אותם אלוהות:

"על פני" למה נאמר? שלא ליתן פתחון פה לישראל, לומר: לא נצטווה על עבודה זרה אלא מי שיצא למצרים! לכך נאמר "על פני", לומר: מה אני חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים - אף אתה ובנך ובן בנך לא תעבוד עבודה זרה עד סוף כל הדורות:

בעל הטורים

אנכי. בגימטריה כסא. לו' שקרע כל הרקיעים עד כסא הכבוד ^{עריכה} ובגימטריה מלא ועוד עשרה. וזהו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא ויש בו עשרה הויות ראשון ואחרון בשמים ובארץ וד' רוחות ועומק ורום:

אשר הוצאתיך. ג' במסורה. ב' בדברות ואידך אשר הוצאתיך מאור
כשדים שהוציאו מאור כשדים ליתן לבניו התורה:

<< · ב · ב · מ"ג שמות · >>

About this digital edition

This e-book comes from the online library [Wikisource](https://wikisource.org)^[1]. This multilingual digital library, built by volunteers, is committed to developing a free accessible collection of publications of every kind: novels, poems, magazines, letters...

We distribute our books for free, starting from works not copyrighted or published under a free license. You are free to use our e-books for any purpose (including commercial exploitation), under the terms of the [Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0 Unported](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)^[2] license or, at your choice, those of the [GNU FDL](https://www.gnu.org/licenses/fdl.html)^[3].

Wikisource is constantly looking for new members. During the realization of this book, it's possible that we made some errors. You can report them at [this page](#)^[4].

The following users contributed to this book:

- Testbot

1. [↑ https://wikisource.org](https://wikisource.org)

2. [↑ https://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0](https://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0)

3. [↑https://www.gnu.org/copyleft/fdl.html](https://www.gnu.org/copyleft/fdl.html)
4. [↑https://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium](https://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium)